

Δραματική Ποίηση
Ευριπίδη *Ελένη*

Μετάφραση: Τάσος Ρούσσος

Γ΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Τόμος 2ος

**Γ' Κ.Π.Σ. / ΕΠΕΑΕΚ II / Ενέργεια 2.2.1 /
Κατηγορία Πράξεων 2.2.1.α:**

**«Αναμόρφωση των προγραμμάτων
σπουδών και συγγραφή νέων
εκπαιδευτικών πακέτων»**

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

Μιχάλης Αγ. Παπαδόπουλος

Ομότιμος Καθηγητής του Α.Π.Θ

Πρόεδρος του Παιδαγωγ. Ινστιτούτου

Πράξη με τίτλο: «Συγγραφή νέων

βιβλίων και παραγωγή υποστηρικτικού

εκπαιδευτικού υλικού με βάση το

ΔΕΠΠΣ και τα ΑΠΣ για το Γυμνάσιο»

Επιστημονικός Υπεύθυνος Έργου

Αντώνιος Σ. Μπομπέτσης

Σύμβουλος του Παιδαγωγ. Ινστιτούτου

Αναπληρωτής Επιστημ. Υπεύθ. Έργου

Γεώργιος Κ. Παληός

Σύμβουλος του Παιδαγωγ. Ινστιτούτου

Ιγνάτιος Ε. Χατζηευστρατίου

Μόνιμος Πάρεδρος του Παιδαγ. Ινστιτ.

Έργο συγχρηματοδοτούμενο 75% από

το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και

25% από εθνικούς πόρους.

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Νικόλαος Δεσύπρης, Φιλολόγος
Εκπ/κός Β/θμιας Εκπαίδευσης
Δημήτρης Παπαγεωργάκης,
Φιλολόγος *Εκπ/κός Β/θμιας Εκπ.*
Χρήστος Ράμμος, Φιλολόγος
Εκπ/κός Β/θμιας Εκπ.
Κωνσταντίνα Τσενέ, Φιλολόγος
Εκπ/κός Β/θμιας Εκπ.

ΚΡΙΤΕΣ-ΑΞΙΟΛΟΓΗΤΕΣ

Κυριακή Γουδέλη, *Επ. Καθηγ.*
του Παν/μίου Πατρών
Αιμιλία Βλαχογιάννη, *Σχολ. Σύμβ.*
Αλεξάνδρα Μυλωνά, Φιλολόγος,
Εκπ/κός Β/θμιας Εκπ/σης

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Δέσποινα Μπαλιάμη, Φιλολόγος

Στη συγγραφή του α' μέρους (1/3)
έλαβε μέρος και ο Βασ. Τσάφος,
Πάρεδρος ε.θ. του Παιδ. Ινστιτούτου

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ
ΚΑΤΑ ΤΗ ΣΥΓΓΡΑΦΗ

Χριστίνα Αργυροπούλου

Σύμβουλος Π.Ι.

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΤΟΥ ΥΠΟΕΡΓΟΥ

**Χρυσούλα Βέικου, Σύμβουλος
του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου**

ΕΞΩΦΥΛΛΟ

**Θεατρική μάσκα (αφίσα του Εθνικού
Θεάτρου, Επιδαύρια 1982)**

ΠΡΟΕΚΤΥΠΩΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ
ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ

ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΓΙΑ
ΜΑΘΗΤΕΣ ΜΕ ΜΕΙΩΜΕΝΗ ΟΡΑΣΗ

Ομάδα Εργασίας
Αποφ. 16158/6-11-06 και
75142/Γ6/11-7-07 ΥΠΕΠΘ

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ,
ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ
ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ**

**Νικόλαος Δεσύπρης
Δημήτριος Παπαγεωργάκης
Χρήστος Ράμμος
Κωνσταντίνα Τσενέ**

**ΑΝΑΔΟΧΟΣ ΣΥΓΓΡΑΦΗΣ
ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ**

**Δραματική Ποίηση
Ευριπίδη *Ελένη***

Μετάφραση: Τάσος Ρούσσος

Γ΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Τόμος 2ος

**«Αἰὼν δυσαιῶν τις
ἔλαχεν ἔλαχεν»**

ΑΜΟΙΒΑΙΟ³³ (στ. 372-436)

Η ΑΝΤΙΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΕΛΕΝΗΣ

**► Ποιοι είναι οι φόβοι της Ελένης
και πώς τους αντιμετωπίζει
ο Χορός;**

► Ποιον όρκο παίρνει η Ελένη;

375 ΕΛΕ. Σωστές, καλές³⁴ μου,
οι συμβουλές σας·
εμπρός, εμπάτε στο παλάτι
να μάθετε ποιοι αγώνες
με καρτερούν ακόμα.
ΧΟΡ. Με χαρά δέχομαι
το κάλεσμά σου.

ΕΛΕ. Ω! μαύρη μέρα.

Τάχα ποιο θλιβερό μαντάτο
θ' ακούσω η δύστυχη;

380 ΧΟΡ. Μην προμαντεύεις
συμφορές
κι από τα πριν θρηνολογείς.
ΕΛΕ. Τι να 'χει πάθει ο δόλιος
μου άντρας;

Το φως του ήλιου τάχα
θα το βλέπει,³⁵
το τέθριππό του το άρμα³⁶
και των άστρων

385 τους δρόμους,
ή με τους νεκρούς
βαθιά στην κατωγής
τη σκοτεινή τους έχει μοίρα;
ΧΟΡ. Πάντοτε να 'χεις,
ό,τι και να γίνει,
για τα μελλούμενα καλές ελπίδες.

390 ΕΛΕ. Φωνάζω εσένα,
Ευρώτα δροσερέ,³⁷

34. Η Ελένη χρησιμοποιεί πληθυντικό αριθμό, επειδή η Κορυφαία μιλάει ως εκπρόσωπος όλων των γυναικών του Χορού.

35. Σε άλλη μετάφραση: *Το φως άραγε βλέπει [ο Μενέλαος] / να βλέπει τα τέσσερα τ' άλογα του ήλιου, την πορεία των άστρων;* (μτφρ. Ε. Χατζηανέστης).

36. Σύμφωνα με τη μυθολογία, ο Ήλιος ταξίδευε από την Ανατολή προς τη Δύση με άρμα που το έσερναν τέσσερα άλογα (τέθριππο).

37. Εδώ η Ελένη επικαλείται κάτι ιερό και πολύτιμο γι' αυτήν, τον ποταμό της πατρίδας της, τον Ευρώτα. Και εμείς στους όρκους μας επικαλούμαστε το θείον.

38. Ο τρόπος της αυτοκτονίας (με αγχόνη ή με μαχαίρι), που απασχόλησε την Ελένη στους στίχους 339-341, δεν την ενδιαφέρει

πια, καθώς είναι αποφασισμένη να πεθάνει, αν η μαντεία της Θεονόης είναι κακή.

39. Η Ελένη σκέφτεται να αυτοκτονήσει με τον ίδιο τρόπο που θανατώνονταν τα ζώα στις θυσίες. Έτσι θα στιγματίσει τις τρεις θεές, που ευθύνονται για την τύχη της.

40. Εννοεί τον Πάρη.

ΑΣ ΓΙΝΟΥΜΕ ΘΕΑΤΕΣ

■ Ο Χορός, που μπήκε στην ορχήστρα μετά τον Πρόλογο, τώρα αποχωρεί (μεθίσταται).

● Ας φανταστούμε την πορεία που ακολούθησαν οι γυναίκες του Χορού μπαίνοντας και βγαίνοντας από την ορχήστρα και ας τη σημειώσουμε στην παρακάτω φωτογραφία.

**Μακέτα σκηνικού του
Γιάννη Τσαρούχη για
παράσταση της Ελένης
Σκηνή της Άννας
Συνοδινού, 1966)**

ΑΣ ΕΜΒΑΘΥΝΟΥΜΕ

■ Ο Χορός συνήθως παρέμενε στην ορχήστρα σε όλη τη διάρκεια του έργου. Οι μεταστάσεις*, όπως αποκαλούνται οι αποχωρήσεις του από την ορχήστρα κατά τη διάρκεια της δράσης, είναι στα έργα που σώζονται ελάχιστες και γίνονται για δραματικούς λόγους. Στη σκηνή που παρακολουθούμε έχουμε μία από τις ελάχιστες αυτές μεταστάσεις.

* Οι λέξεις με το σύμβολο αυτό (*) επεξηγούνται και στο Λεξικό Όρων της Αρχαίας Ελληνικής Τραγωδίας (βρίσκεται στον τελευταίο τόμο)

- **Με ποια πρόφαση αποχωρούν οι γυναίκες του Χορού;**

- **Ποιες δραματικές ανάγκες φαντάζεσαι ότι απαιτούν την απουσία του Χορού από την ορχήστρα;**

- **Η Ελένη αποδέχεται την πρόταση του Χορού να ελέγξει τις πληροφορίες του Τεύκρου προσφεύγοντας στη Θεονόη. Και όμως παραμένει στη σκηνή για λίγο.**

- **Μπορείς να δικαιολογήσεις το δισταγμό της;**

- **Ποια συναισθήματα σου προκαλεί αυτή η επιβράδυνση;**

**Ελένη (Α. Πασπάτη,
Ευριπίδης Ορέστης,
Εθνικό Θέατρο, 1982)**

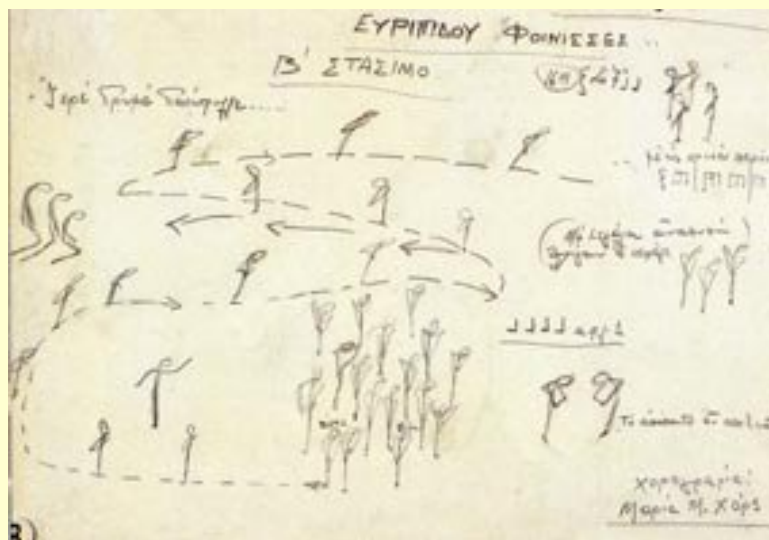
ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ 6

«ΧΟΡΟΣ ΜΕ ΕΝΟΡΑΣΗ ΚΑΙ ΕΥΑΙΣΘΗΣΙΑ»

Εξάλλου, με παρόμοια πρόσωπα, δηλαδή γέροντες και γυναίκες, ο ποιητής είχε τη δυνατότητα να επιτύχει εκείνους τους συνδυασμούς ώριμης στοχαστικότητας και συγκινησιακής ευπάθειας, μαζί με ένα στοιχείο έντονης παθητικότητας, που χαρακτηρίζουν συνήθως τα λυρικά μέρη της τραγωδίας. Ο Χορός, ακόμα και όταν συγκροτείται από πρόσωπα ταπεινά – λ.χ. λαϊκές γυναίκες ή δούλους – διαθέτει

**ενόραση, ευαισθησία και πείρα,
κάποτε μάλιστα σε βαθμό
μεγαλύτερο από τα ηγεμονικά
πρόσωπα του δράματος.**

**Ν. Χ. Χουρμουζιάδης
(Από το Ν. Χ. Χουρμουζιάδης,
*Περί Χορού, Ο Ρόλος του Ομαδικού
Στοιχείου στο Αρχαίο Δράμα,
Καστανιώτης*)**

**Σχεδιάγραμμα κίνησης Χορού από
τη χορογράφο Μ. Χορς**

Ο ΘΡΗΝΟΣ ΤΗΣ ΕΛΕΝΗΣ

- ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΝΕΚΡΟΥΣ
- ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΛΕΘΡΙΑ ΟΜΟΡΦΙΑ ΤΗΣ

► Με ποια μυθικά πρόσωπα συγκρίνει τον εαυτό της η Ελένη;

► Ποια είναι τα κοινά τους σημεία;

405 ΕΛΕ. Ω!⁴¹ Τροία κακορίζικη,⁴²
ρημάχτηκες για κάτι που δεν έγινε
και τόσα υπόφερες δεινά·

τα δώρα που μου χάρισεν η Κύπρη
ατέλειωτα γεννήσαν μοιρολόγια,

410 αρίφνητο⁴³ αίμα, δυστυχίες
πάνω στις δυστυχίες,

θρήνους στους θρήνους,

συμφορές...

Μανάδες χάσαν τα παιδιά τους·
στο φρυγικό του Σκάμαντρου

το ρέμα

415 ρίξανε τα κομμένα τους

μαλλιά⁴⁴

των σκοτωμένων οι αδελφές.

Με πικρούς βόγγους και κραυγές
θρηνολογήσαν οι Ελληνίδες,
χεροχτυπώντας το κεφάλι

απελπισμένα

420 και με τα νύχια σκίζοντας,

ματώνοντας

τα τρυφερά τους μάγουλα.⁴⁵

Ω! Καλλιστώ⁴⁶ καλότυχη παρθένα
της Αρκαδίας, που κάποτε
σου 'δωσε ο Δίας τετράποδο κορμί

425 κι έτσι έσμιξε μαζί σου·

καλύτερη απ' τη μάνα μου

είχες μοίρα·

με τη θωριά πυκνόμαλλου αγριμιού
–λιόντισσας όψη ανήμερη–
ξαλάφρωσες απ'

τη βαριά σου θλίψη·

430 του Μέροπα η κόρη,

η Τιτανίδα,

που για την άφταστη ομορφιά της
η Άρτεμη την έδιωξε οργισμένη,
γίνηκε χρυσοκέρατη αλαφίνα·
μονάχα τα δικά μου κάλλη

435 της Δαρδανίας αφάνισαν
τα κάστρα
και τους βασανισμένους Αχαιούς.

ΣΧΟΛΙΑ

41. Η Ελένη τραγουδά αυτά τα λόγια (μονωδία).

42. Η Ελένη αναφέρθηκε ήδη στα δεινά που προξένησε η ομορφιά της σε συγκεκριμένα άτομα. Τώρα περνά στα δεινά λαών, των Τρώων και των Ελλήνων.

43. *αρίφνητο* = ατέλειωτο.

44. Το κόψιμο των μαλλιών ήταν ένδειξη πένθους.

45. Οι συγγενείς του νεκρού θρηνούσαν χτυπώντας το κεφάλι

με τα χέρια και γδέρνοντας το πρόσωπό τους με τα νύχια. Αυτός ο θρηνητικός τρόπος δεν εγκαταλείφθηκε ποτέ· τον συναντάμε ακόμα και σήμερα σε περιοχές της Ελλάδας, όπως στη Μάνη, στην Κρήτη...

46. Στους στίχους 422-436 η Ελένη συγκρίνει τον εαυτό της με δύο μυθικά πρόσωπα, την Καλλιστώ (από τη λέξη κάλλος = ομορφιά) και την κόρη του Τιτάνα Μέροπα. Η Καλλιστώ, σύμφωνα με τον Ευριπίδη, μεταμορφώθηκε σε λέαινα (λιόντισσα), ενώ η κόρη του Τιτάνα Μέροπα σε ελάφι. Η σύγκριση αυτή γίνεται, για να τονίσει ότι η δική της τύχη είναι χειρότερη. Η ομορφιά της Καλλιστώ και της Τιτανίδας έβλαψε μόνο τις ίδιες και η μεταμόρφωσή τους σήμανε το τέλος των δεινών τους. Η ομορφιά

όμως της Ελένης κατέστρεψε ολόκληρους λαούς και της προξένησε συμφορές που δεν έχουν λήξει ακόμη.

ΑΣ ΓΙΝΟΥΜΕ ΘΕΑΤΕΣ

■ Η Ελένη, πριν αποχωρήσει από τη σκηνή, τραγουδάει στίχους γεμάτους αγωνία και πάθος. Οι παρακάτω φωτογραφίες, αν και δεν είναι από παράσταση της Ελένης, θα μπορούσαν να μας βοηθήσουν να παρατηρήσουμε τα μέσα (π.χ. βλέμμα, κίνηση χεριών), με τα οποία οι σημερινοί ηθοποιοί εκφράζουν αυτό το πάθος.

● Τι θα αξιοποιούσες από αυτά, για να σκηνοθετήσεις ή για να ερμηνεύσεις τη μονωδία της Ελένης;

*Κατίνα
Παξινού*

*Μελίνα
Μερκούρη*

*Αντιγόνη
Βαλάκου*

ΑΣ ΕΜΒΑΘΥΝΟΥΜΕ

- Η ιδέα ότι η ομορφιά είναι καταστροφική, είτε για εκείνον που την έχει είτε για τους άλλους, είναι πολύ διαδεδομένη.
  - Ας εξετάσουμε πώς αντιμετωπίζει το θέμα της ομορφιάς της η Ελένη και αν επηρεάζει την τραγικότητά της.
- Στο τελευταίο μέρος της Παρόδου, ιδιαίτερα στο αμοιβαίο, παρακολουθούμε την ηρωίδα να θρηνεί για τα πάθη της,

τις προσωπικές της συμφορές και τις αγωνίες της, αλλά και για την αγριότητα και τα δεινά του πολέμου. Εκφράζεται έτσι έντονα το παθητικό στοιχείο, που χαρακτηρίζει γενικότερα το έργο του Ευριπίδη.

- Ας επισημάνουμε κάποια σημεία της Παρόδου, όπου γίνεται ιδιαίτερα εμφανές αυτό το στοιχείο.

- Ποια συναισθήματα δημιουργούνται στους θεατές/αναγνώστες για την ηρωίδα;

Η Ελένη τελικά αποχωρεί. Η σκηνή μένει άδεια. Μια αίσθηση προσμονής κυριαρχεί. Σκέψου τι έγινε στην Πάροδο. Φαντάσου τη συνέχεια, πριν δεις τα παρακάτω.

Η ΟΜΟΡΦΙΑ

– Καθρέφτη, καθρεφτάκι μου, για πες μου αλήθεια τώρα, ποια είναι η ομορφότερη μέσα σ' αυτή τη χώρα; [...]

– Δροσερή σαν τριαντάφυλλο είσαι όμορφη τσαρίνα, η μικρή όμως πριγκίπισσα είναι πιο όμορφη, πιο φίνα!

Στα λόγια αυτά, η τσαρίνα πρασίνισε από λύσσα και τα μάτια της έβγαλαν φλόγες μίσους.

Α. Σ. Πούσκιν, *Η πριγκίπισσα και οι εφτά ιππότες* (παραμύθι)

(Από το *Ο κόσμος των παραμυθιών*, τόμ. 3, Εκδοτικός Οργανισμός Χρυσός Τύπος)

**Ω ναι, γελάω καμιά φορά, κι ακούω
το γέλιο μου βραχνό ν' ανεβαίνει/
όχι απ' το στήθος πια, πολύ πιο
κάτω, απ' τα πόδια· πιο κάτω, μες
από τη γης. Και γελάω. Πως ήταν
δίχως νόημα όλα, / δίχως σκοπό
και διάρκεια και ουσία – πλούτη,
πόλεμοι, δόξες και φθόνοι, / κοσμή-
ματα και η ίδια η ομορφιά μου.**

**Γ. Ρίτσος, *Η Ελένη* (απόσπασμα)
(Από το Γ. Ρίτσος, *Η Ελένη*,
Κέδρος)**

***Γυναικεία μορφή από
ταπισερί του 14ου αι.***

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

- 1.** Ας υποθέσουμε ότι στους στίχους της Ελένης που θα διδαχθούν αναλυτικά στην τάξη σας δεν περιλαμβάνεται η Πάροδος. Αναλαμβάνετε να παρουσιάσετε συνοπτικά στους συμμαθητές σας τα βασικά της σημεία σε ένα κείμενο 100 περίπου λέξεων, έτσι ώστε οι συμμαθητές σας να μπορέσουν να μελετήσουν χωρίς πρόβλημα το Α΄ Επεισόδιο.
- 2.** Οι γυναίκες του Χορού και η Ελένη εκφράζουν τη συναισθηματική τους φόρτιση μέσα από ένα τραγούδι (κομμός). Με ποιους εκφραστικούς τρόπους δηλώνονται τα συναισθήματά τους στη β΄ στροφή και τη β΄ αντιστροφή;
- 3.** Ο Χορός στην τραγωδία *Ελένη* αποτελείται από Ελληνίδες

αιχμάλωτες γυναίκες, που άρπαξαν
βάρβαροι επιδρομείς. Πώς
εξυπηρετεί κατά τη γνώμη σας την
εξέλιξη του δράματος η γυναικεία
φύση, η ελληνική καταγωγή και η
κατάσταση των μελών του Χορού;

4. Ως θεατές μιας σύγχρονης
παράστασης της Ελένης συνθέτετε
ένα σύντομο κείμενο, στο οποίο
καταγράφετε τις εντυπώσεις σας
από την είσοδο του Χορού.

Μπορείτε να λάβετε υπόψη σας
ανάμεσα σε άλλα και τα εξής: ποιες
αποτελούν το Χορό, από πού και
με ποιον τρόπο εισέρχονται στη
σκηνή, τι χαρακτηρίζει γενικά την
παρουσία τους.

5. Ο Ευριπίδης, σε έργα του που
αναφέρονται στον Τρωικό πόλεμο,
περιγράφει τις καταστροφικές του
συνέπειες με την ίδια ένταση, τόσο
για τους ηττημένους Τρώες όσο και

για τους νικητές Έλληνες. Να εντοπίσετε τα σχετικά σημεία και να αναζητήσετε τη βαθύτερη σκοπιμότητα αυτής της αναφοράς.

6. Ποια είναι η στάση του Χορού στο αμοιβαίο (στ. 372-436) και πώς διαφοροποιείται από τη στάση του στον κομμό;

7. Τι θα έχανε κατά τη γνώμη σας η παράσταση, αν δεν υπήρχε ο Χορός και στη θέση του βρισκόταν μια πιστή θεραπαινίδα της Ελένης;

8. Να βρείτε στα λόγια του Χορού παραμυθητικά επιχειρήματα και να συντάξετε, με βάση αυτά, ένα σύντομο παρηγορητικό λόγο που θα απευθύνεται στην Ελένη.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

Ας υποθέσουμε ότι η τάξη σας έχει αναλάβει να οργανώσει μια έκθεση

φωτογραφίας για το αρχαίο δράμα. Συγκεντρώνοντας φωτογραφικό υλικό από προγράμματα θεατρικών παραστάσεων και από το Διαδίκτυο, να κάνετε μια πρόταση για τη «Γωνιά του Χορού». Ξεκινήστε, αν θέλετε, την έρευνά σας σε μια «μηχανή αναζήτησης» του Διαδικτύου, βάζοντας τις λέξεις: «τραγωδία» ή chorus.

Μπορείτε να ταξινομήσετε τις φωτογραφίες με κριτήριο το φύλο των μελών του Χορού, τη σκευή τους, το σχηματισμό και το βηματισμό τους, το είδος της παράστασης (κλασική ή μοντέρνα) και να γράψετε τις κατάλληλες λεζάντες.

ΕΡΓΑΣΙΑ

Η υπέρμετρη ομορφιά είναι πηγή πόνου, πιστεύει η Ελένη. Εξετάστε πώς αντιμετωπίζεται το θέμα αυτό: α) στη μυθολογία (π.χ. ο μύθος του Άδωνη και του Νάρκισσου), β) σε παραμύθια (π.χ. Χιονάτη), γ) σε δημοτικά τραγούδια (π.χ. *Παραλογές*, «Ο ζηλιάρης σύζυγος», επιμ. Γ. Ιωάννου, εκδ. Ερμής, ΝΕΒ), δ) στην αρχαία γραμματεία (π.χ. Ηρόδοτος 1, 8-12, «Η γυναίκα του Κανδαύλη»).

ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΑΠΟΔΕΛΤΙΩΣΗ

Όσοι ξεκινήσατε την αποδελτίωση θα ήρθατε αντιμέτωποι με τις πρώτες δυσκολίες. Μπορεί να σας βοηθήσει στη δουλειά σας και η εξής υπόδειξη: γράφουμε πάνω δεξιά στο δελτίο μας το θέμα και τις ειδικότερες κατηγορίες που

αποδελτιώνουμε. Στη συνέχεια αντιγράφουμε το στίχο που μας ενδιαφέρει ή γράφουμε με δικά μας λόγια το νόημά του.

Η αποδελτίωση μπορεί να συνεχιστεί με τα εξής θέματα:

**5) αποφθεγματικές εκφράσεις,
6) τύχη, 7) μύθοι.**

Α΄ ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ

στ.437-575

**Από κατακτητής της Τροίας ένας
ρακένδυτος ναυαγός**

(στ. 408-409, μτφρ. στ. 465-466)

ΠΛΟΚΗ

- Η εμφάνιση του πολύτιμου
Συντρόφου
- Οι πληροφορίες της Γερόντισσας

ΘΕΜΑΤΑ

- Ο Μενέλαος: τραγικός ήρωας ή
κωμική φιγούρα
- Η απομυθοποίηση των ηρώων
- *Είναι και Φαίνεσθαι*

Μενέλαος
(Λ. Βογιατζής, Θέατρο
του Νότου, 1996,
σκην. Ν. Χουβαρδάς)

Α΄ ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ

1η ΣΚΗΝΗ 437-494	2η ΣΚΗΝΗ 495-541	3η ΣΚΗΝΗ 542-575
Μενέλαος	Γερόντισσα – Μενέλαος	Μενέλαος

Α΄ ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ

στ.437-494

«Καὶ νῦν τάλας ναυαγὸς
ἀπολέσας φίλους
ἔξέπεσον ἔς γῆν τήνδε»

1η ΣΚΗΝΗ (στ. 437-494)

Η ΕΙΣΟΔΟΣ ΤΟΥ ΜΕΝΕΛΑΟΥ – ΤΟ ΠΑΡΕΛΘΟΝ ΤΟΥ

- *Ποιους προγόνους του αναφέρει και ποια ευχή διατυπώνει;*
- *Γιατί καυχιέται ο Μενέλαος;*
- *Ποιες είναι οι περιπέτειες του;*

ΜΕΝΕΛΑΟΣ Πέλοπα, που
αγωνίστηκες στην Πίσα
με τον Οινόμαο σ' αρματοδρομίες,
τότε, που 'χες καλέσει τους θεούς
σε δείπνο,¹

440 να 'χανες τη ζωή σου,
πριν ακόμα
γεννήσεις το γονιό μου,
τον Ατρέα,
κι εκείνος πάλι από την Αερόπη
δυο γιους, τον Αγαμέμνονα κι εμένα
το Μενέλαο, ζευγάρι ξακουσμένο·

445 γιατί θαρρώ – και καυχησιά
δεν είναι–
πως με καράβια οδήγησα
στην Τροία
στράτευμα πλήθος² κι όχι με τη βία
σαν τύραννος, αλλά
μ' ακολουθήσαν
θέλοντας οι λεβέντες της Ελλάδας.

450 Χαθήκανε πολλοί, πολλοί
κι εκείνοι
που χαίρονται, γιατί έχουνε ξεφύγει
τον κίνδυνο της θάλασσας
και φέραν³

τα ονόματα των σκοτωμένων

πίσω

στα σπίτια τους.⁴ Εγώ

περιπλανιέμαι

455

τόσον καιρό στο κύμα

ο δόλιος,⁵ όσο

χρειάστηκα την Τροία

για να κουρσέψω.⁶

κι ενώ ποθώ στον τόπο μου

να φτάσω,

τη χάρη αυτή οι θεοί

δε μου χαρίζουν.

Τριγύρισα τους έρμους της Λιβύης

460

τους αφιλόξενους γιαλούς

και κάθε

φορά,⁷ που την πατρίδα μου

ζυγώνω,

μακριά με ξανασπρώχνουν

οι ανέμοι,

χωρίς μες στα πανιά μου

να φουσκώσει

ποτέ πρίμος αγέρας για τη Σπάρτη.

ΣΧΟΛΙΑ

1. Το κείμενο εδώ έχει μάλλον υποστεί αλλοιώσεις· το γενικό νόημα των στίχων 437-441 πρέπει να είναι: *Μακάρι, Πέλοπα, που ο Τάνταλος σε πρόσφερε κάποτε γεύμα στους θεούς, να μη σε είχε αναστήσει ο Δίας έτσι δε θα κέρδιζες στις αρματοδρομίες την Ιπποδάμεια και δε θα είχες γεννήσει τον πατέρα μου Ατρέα...* Ο Μενέλαος δηλαδή εύχεται να μην είχε γεννηθεί ο πατέρας του, άρα και ο ίδιος.

2. Ο Μενέλαος παρουσιάζει τον εαυτό του και όχι τον αδελφό του Αγαμέμνονα ως αρχηγό της εκστρατείας στην Τροία. Ίσως να μην είναι δείγμα της αλαζονείας του αλλά συνειδητή επιδίωξη του

Ευριπίδη να αναδείξει τον ηρωισμό του Μενέλαου.

3. και φέραν = φέρνοντας.

4. Η μνήμη των αποθανόντων έχει μεγάλη σημασία για τους Έλληνες και ιδιαίτερα για τους Αθηναίους θεατές μετά τη Σικελική καταστροφή.

5. Η αντίθεση ανάμεσα στον περιπλανώμενο Μενέλαο και σε όλους τους υπόλοιπους Έλληνες, που είτε χάθηκαν στην Τροία είτε γύρισαν στην πατρίδα τους, θυμίζει την αρχή της Οδύσσειας (α, στ. 11-14): *Όλοι, όσοι τότε ξέφυγαν το μαύρο χάρο, πήγαν /στα σπίτια τους από γιαλούς και μάχες γλιτωμένοι. /Κι αυτόν μονάχα πόκλαιγε πατρίδα και γυναίκα /τον κράταε λατρευτή θεά, η Καλυψώ, η νεράιδα...*, (μτφρ. Ζ. Σίδερης).

6. Ο Μενέλαος δεν περιπλανιέται δέκα χρόνια αλλά επτά· σωστότερη θα ήταν η μετάφραση: *περιπλανιέμαι από τότε που κούρσεψα την Τροία.*

7. Στην πραγματικότητα, όπως θα αναφέρει πιο κάτω ο ίδιος ο Μενέλαος, μόνο μία φορά πλησίασε στο Ακρωτήριο του Μαλέα. Επομένως, η επανάληψη τονίζει και επιτείνει τις συμφορές του Μενέλαου, που θυμίζουν το δύσκολο νόστο του Οδυσσέα.

ΑΣ ΓΙΝΟΥΜΕ ΘΕΑΤΕΣ

Η Ελένη και οι γυναίκες του Χορού βρίσκονται στο παλάτι, όπου ζητούν πληροφορίες για την τύχη του Μενέλαου. Διάχυτο είναι ένα κλίμα αδημονίας.

- Ένα νέο πρόσωπο εμφανίζεται στη σκηνή. Από πού έρχεται; Τι φοράει; Πώς μαθαίνουμε ποιος είναι;
- Ας παρατηρήσουμε τις φωτογραφίες του Α΄ Επεισοδίου (σελ. 35-43) που απεικονίζουν το Μενέλαο σε σύγχρονες παραστάσεις. Σε ποιες περιπτώσεις ο ενδυματολόγος ακολούθησε πιστά τις σκηνογραφικές πληροφορίες που μπορούμε να αντλήσουμε από το κείμενο;

ΑΣ ΕΜΒΑΘΥΝΟΥΜΕ

Με την είσοδο του Μενέλαου αρχίζει το Α΄ Επεισόδιο*, που αποτελεί ένα από τα επικά-διαλογικά* μέρη της τραγωδίας. Δε βρισκόμαστε, λοιπόν, στην αρχή του έργου· η δράση έχει ήδη αρχίσει. Παρ' όλα

αυτά, υποστηρίζεται ότι ο μονόλογος αυτός του Μενέλαου είναι ένας δεύτερος Πρόλογος.

- **Ας αναζητήσουμε στο κείμενο στοιχεία που στηρίζουν αυτή την άποψη.**

- **Ποιες δραματικές σκοπιμότητες υπηρετεί ο δεύτερος αυτός Πρόλογος;**

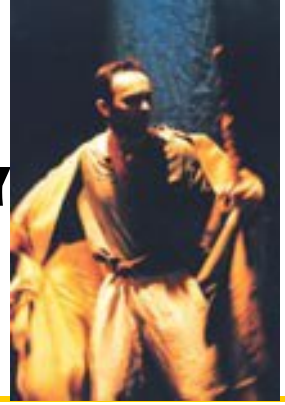
- **Η εμφάνιση του Μενέλαου ως ναυαγού ασφαλώς δε θυμίζει σε τίποτα το Μενέλαο του μύθου.**

- **Ποια εντύπωση πρέπει να έκανε στους θεατές αυτή η εμφάνιση ενός βασιλιά και μάλιστα αρχηγού της εκστρατείας στην Τροία; Ας λάβουμε υπόψη μας ότι ο κωμωδιογράφος Αριστοφάνης σατίρισε με έντονη ειρωνεία την προσπάθεια του Ευριπίδη να συγκινήσει τους θεατές με τη ρακοφορία των ηρώων του.**

Μενέλαος

**(Π. Εμμανουηλίδης, Εταιρεία
Θεάτρου «Η άλλη πλευρά»,
2004, σκην. Ά. Μιχόπουλος)**

**Αριστοφάνης,
Θεσμοφοριάζουσαι,
Εθνικό Θέατρο, 1989,
σκην. Κ. Μπάκας**

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ 1

**«...ΕΝΑ ΚΟΥΡΕΛΙ ΑΠΟ ΤΟ ΠΑΛΙΟ
ΣΟΥ ΔΡΑΜΑ»**

**[Ο βασικός ήρωας της κωμωδίας
Αχαρνής του Αριστοφάνη, ο
Δικαιόπολης, πρόκειται να απολο-
γηθεί στο Χορό των συμπολιτών
του και, για να τους συγκινήσει,
σκοπεύει να παρουσιαστεί ως**

ήρωας του Ευριπίδη, ρακένδυτος και αξιολύπητος· σπεύδει λοιπόν στον ποιητή και του ζητάει δανεικά κουρέλια από τα έργα του.]

ΔΙΚ. Μα, Ευριπίδη,
στα γόνατά σου πέφτω, χάρισέ μου
ένα κουρέλι απ' το παλιό σου
δράμα.

Λόγο είν' ανάγκη στο Χορό
να βγάλω,
κι αν δεν τα πω καλά,
θα με σκοτώσουν.

ΕΥΡ. (με κωμικό στόμφο) Ποια
ράκη; Εκείνα που φορούσε
ο δόλιος γέρος, ο Οινέας,
στον τραγικόν αγώνα;

ΔΙΚ. Όχι του Οινέα· κάποιου άλλου
πιο για κλάψες.

ΕΥΡ. Του Φοίνικα ίσως του τυφλού;

ΔΙΚ. Ήταν ένας κι απ' το Φοίνικα
ακόμα πιο για κλάψες.

Δημότες των Αχαρνών, στ. 415-431
(μτφρ. Θ. Σταύρου)
(Από το Οι κωμωδίες του
Αριστοφάνη, Βιβλιοπωλείον της
«Εστίας»)

ΤΟ ΠΑΡΟΝ ΤΟΥ ΜΕΝΕΛΑΟΥ

- ▶ **Ποια είναι τα βάσανά του;**
- ▶ **Τι τον έφερε στην είσοδο του ανακτόρου;**

465 Και τώρα ναυαγός ο μαύρος,
δίχως
φίλους στη χώρα βγήκα εδώ.
Συντρίμμια
γίνηκε το καράβι μου
στους βράχους.
Μου ξέμεινε η καρένα μόνο κι έτσι
πάνω της έχω ανέλπιστα
γλιτώσει,⁸

470 με την Ελένη που 'φερα
απ' την Τροία.

Ποιος είναι ο τόπος,
ποιοι τον κατοικούνε;

Δεν ξέρω· με τα ρούχα μου
κουρέλια

ντρεπόμουν να ρωτήσω
τους ανθρώπους.

Ο ευτυχισμένος, όταν κακοπάθει,

475 νιώθει πικρότερη
τη δυστυχία,

παρ' όσο αυτός που από παλιά
την ξέρει.⁹

Τώρα με τυραννά σκληρά
η ανάγκη·

ψωμί δεν έχω ή ρούχο,
καθώς δείχνουν

τ' απομεινάρια από το караβίσιο

480 πανί που 'μαι ζωσμένος·
τους χιτώνες,

τα λαμπρά πέπλα

η θάλασσα κατάπτε.
Στα βάθη μιας σπηλιάς
κρατάω κρυμμένη
τη γυναίκα μου, αιτία
στις συμφορές μου,
κι όσοι απομείναν απ'
τους σύντροφούς μου,
485 τους έβαλα να τη φυλάγουν.

Μόνος
γυρίζω ψάχνοντας για κείνους
να 'βρω
κάτι να τους χορτάσω.¹⁰ Μόλις είδα
το σπίτι αυτό με τους θριγκούς
τριγύρω
και τον ωραίο πυλώνα
–αρχοντικό 'ναι–¹¹

490 ζύγωσα· κάτι ελπίζω
για τους ναύτες
να οικονομήσω· απ' τους φτωχούς
δεν έχεις,

ακόμη κι αν το θέλουνε, βοήθεια.
Έε· δε θα 'ρθεί ένας θυρωρός
στην πόρτα
να πει στο νοικοκύρη
τα δεινά μου;¹²

ΣΧΟΛΙΑ

8. Έτσι γλίτωσε κι ο Οδυσσέας, όταν οι θεοί τού βύθισαν το πλοίο και πνίξανε όσους συντρόφους τού είχαν απομείνει.

9. Κυρίαρχη αντίληψη των αρχαίων Ελλήνων είναι ότι μεγαλύτερη δυστυχία προκαλούν οι απότομες μεταστροφές της τύχης.

10. Όπως ο Οδυσσέας, έτσι και ο Μενέλαος εμφανίζεται ως φιλέταιρος, δηλαδή ενδιαφέρεται για τους συντρόφους του.

11. Η περιγραφή τονίζει ότι το ανάκτορο είναι πολύ πλούσιο και,

επομένως, υπάρχει ελπίδα ο Μενέλαος να βρει τα αναγκαία.

12 Ο Μενέλαος λέει αυτά μάλλον με υψωμένη την ένταση της φωνής του· πιθανόν να χτυπάει και την πόρτα.

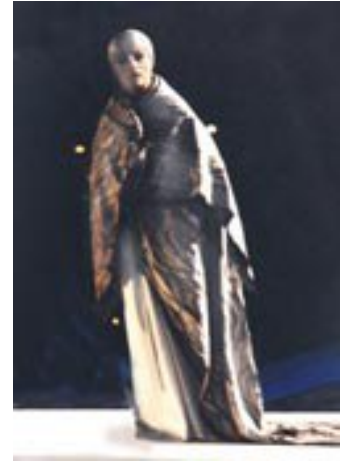
ΑΣ ΓΙΝΟΥΜΕ ΘΕΑΤΕΣ

■ Η ρήση του Μενέλαου μοιάζει με την προλογική ρήση της Ελένης. Υπάρχει όμως μια βασική διαφορά: η Ελένη απευθυνόταν στους θεατές, ενώ ο Μενέλαος παρουσιάζει τις αναγκαίες πληροφορίες με ένα γνήσιο μονόλογο.

• Πώς θα αξιοποιούσες την επισήμανση αυτή, αν σκηνοθετούσες τους μονολόγους των δύο ηρώων;

**Ελένη (Κ. Καραμπέτη,
Θέατρο του Νότου, 1996,
σκην. Γ. Χουβαρδάς)**

**Μενέλαος (Δ. Καρέλλης,
Κ.Θ.Β.Ε., 1982, σκην.
Α. Βουτσινάς)**

ΑΣ ΕΜΒΑΘΥΝΟΥΜΕ

■ Ας παρατηρήσουμε το λόγο του Μενέλαου. Διαρθρώνεται σε δύο άξονες. Ο Μενέλαος κάποτε... ο Μενέλαος τώρα...

- Ας θυμηθούμε τα χαρακτηριστικά του τραγικού ήρωα. Θα τον χαρακτηρίζεις τραγικό ήρωα; Γιατί; Πώς νιώθεις ακούγοντάς τον;

■ Ως θεατές/αναγνώστες της *Ελένης* είναι η δεύτερη φορά που ακούμε κάποιον ήρωα να περηφανεύεται πως *κούρσεψε* την Τροία: στον Πρόλογο ο Τεύκρος, τώρα ο Μενέλαος.

- Ας αναζητήσουμε ομοιότητες και διαφορές ανάμεσα στους δύο αυτούς ήρωες ως προς τη σκηνική παρουσία και την κατάστασή τους.

- Ποιες σκέψεις για τις συνέπειες του πολέμου μάς γεννά η τύχη των δύο αυτών ηρώων;

**Ο Οδυσσέας
καραβοτσακισμένος
(παράσταση από κράνος
του 5ου αι. π.Χ.)**

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ 2

Η ΠΕΡΙΠΛΑΝΗΣΗ

Ο ευσεβής Αινείας πολλά
αναλογίζονταν τη νύχτα, / και μόλις
το ζωογόνο βγήκε της μέρας φως,
αποφασίζει / τους νέους τόπους,
όπου τον ρίξαν οι άνεμοι, να εξε-
ρευνήσει, / να μάθει ποιοι τον τόπο
κατοικούν, άνθρωποι ή θηρία, /
γιατί ακαλλιέργητο τον βλέπει, κι
ύστερα να γυρίσει, / στους συντρό-
φους του να πει όσα θα έχει δει.

Βιργίλιος, *Αινειάδα* 1, στ. 305-309
(μτφρ. Χ. Ράμμος)

Η Μεγάλη Έξοδος,
Δίκτυο Κοινωνικής
Υποστήριξης
Προσφύγων και
Μεταναστών

Α΄ ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ

στ.495-541

**«Καὶ νῦν τάλας ναυαγὸς
ἀπολέσας φίλους
ἔξέπεσον ἔς γῆν τήνδε»**

2η ΣΚΗΝΗ (στ. 495-541)

Ο ΜΕΝΕΛΑΟΣ ΚΑΙ Η ΑΦΙΛΟΞΕΝΗ ΓΕΡΟΝΤΙΣΣΑ

- Τι ζητάει ο Μενέλαος και πώς του συμπεριφέρεται η Γερόντισσα;**
- Τι πληροφορείται ο Μενέλαος από τη Γερόντισσα;**
- Γιατί η Γερόντισσα διώχνει το Μενέλαο;**

495

**ΓΕΡΟΝΤΙΣΣΑ Ποιος είναι κει
όξω; Φύγε, γιατί στέκεις**

στη θύρα; Θα ενοχλήσεις
τους αφέντες.
Θα σε σκοτώσουν, Έλληνας
αν είσαι.¹³

Κανέναν δεν αφήνουν εδώ να 'ρθει.
ΜΕΝ. Σωστά μιλάς, γριούλα,
να, σ' ακούω·

500 όμως κι εσύ μαλάκωσε
λιγάκι.¹⁴

ΓΕΡ. Φεύγα· δουλειά μου
να εμποδίζω, ξένε,¹⁵
τους Έλληνες το σπίτι
όταν ζυγώνουν.

ΜΕΝ. Μη σπρώχνεις ντε, το χέρι
μη μου σφίγγεις.

ΓΕΡ. Εσύ θα φταις, στο λέω,
αν δε μ' ακούσεις.

505 ΜΕΝ. Πήγαινε μέσα, πες
στ' αφεντικά σου.

ΓΕΡ. Κακό για σένα,
αν μάθουνε πως ήρθες.

MEN. Τους ναυαγούς κανείς
δεν τους πειράζει.¹⁶

ΓΕΡ. Κάποιο άλλο σπίτι τότες
άντε να 'βρεις.

MEN. Δε φεύγω, θα μπω μέσα,
να μ' αφήσεις.

510 **ΓΕΡ.** Ενόχληση έχεις γίνει,
θα σε διώξουν.

MEN. Αχ! πού είσαι,
κοσμοζάκουστε στρατέ μου.

ΓΕΡ. Εκεί, μα όχι εδώ,
σπουδαίος ήσουν.

MEN. Θεοί, να μ' ατιμάζουν
έτσι εμένα!

ΓΕΡ. Δακρύζεις; Τι σου φέρνει
τόση λύπη;

515 **MEN.** Την πρώτη μου,
παλιά ευτυχία θυμάμαι.

ΓΕΡ. Δεν πας λοιπόν
στους φίλους σου να κλάψεις;

MEN. Ποια είναι η χώρα αυτή;
Ποιο το παλάτι;

ΓΕΡ. Η Αίγυπτος και του Πρωτέα¹⁷
το σπίτι.

ΜΕΝ. Η Αίγυπτος; Πού έχω αράξει
ο δόλιος!¹⁸

520 ΓΕΡ. Σου φταίνει τα λαμπρά
νερά του Νείλου;

ΜΕΝ. Όχι· στενάζω για
τις συμφορές μου.

ΓΕΡ. Δεν είσαι ο μόνος· κι άλλοι
δυστυχούνε.¹⁹

ΜΕΝ. Ο βασιλιάς που μου είπες
είναι μέσα;

ΓΕΡ. Να ο τάφος του·
ο γιος του βασιλεύει.

525 ΜΕΝ. Βρίσκεται στο παλάτι
ή έχει φύγει;

ΓΕΡ. Λείπει· και των Ελλήνων
εχθρός μέγας.

ΜΕΝ. Τι του έκαναν κι εγώ
θα το πληρώσω;²⁰

ΓΕΡ. Είν' η Ελένη εδώ, του Δία

η κόρη.

ΜΕΝ. Τι λες; Πώς είπες; Ποια;

Πες το μου πάλι.

530 **ΓΕΡ.** Η κόρη του Τυνδάρεω

απ' τη Σπάρτη.

ΜΕΝ. Κι εδώ από πού σας ήρθε;

Εξήγησέ μου.

ΓΕΡ. Από τη Λακεδαίμονα

έχει φτάσει.

ΜΕΝ. Πότε; Την έκλεψαν

απ' τη σπηλιά μου;²¹

ΓΕΡ. Προτού να πάνε οι Αχαιοί

στην Τροία.²²

535 **Μα** τώρα φύγε. Κάτι

στο παλάτι

συμβαίνει που μας

έχει αναστατώσει.

Ήρθες σε δύσκολη στιγμή·

ο αφέντης

αν σ' έβρει εδώ, το θάνατο

θα λάβεις

για δώρο της φιλοξενίας.²³ Έχω

540 στους Έλληνες αγάπη,
ωστόσο σου είπα
λόγια πικρά, γιατί τονε φοβάμαι.

ΣΧΟΛΙΑ

13. Η διαταγή του Θεοκλύμενου, να θανατώνονται οι Έλληνες που φτάνουν στην Αίγυπτο, είχε αναφερθεί και από την Ελένη στον Τεύκρο.

14. Κατάπληκτος ο Μενέλαος από την υποδοχή δεν προσέχει το περιεχόμενο των λόγων της θυρωρού, αλλά τον προσβλητικό τόνο της.

15. Η Γερόντισσα δε ρωτάει τον ξένο πώς τον λένε, επειδή εμφανίζεται ως ζητιάνος· έτσι εξυπηρετείται και η δραματική οικονομία.

16. Ο σεβασμός προς τους ξένους, ιδίως όταν βρίσκονται σε ανάγκη, θεωρείται από τους αρχαίους Έλληνες δείγμα πολιτισμού.

17. Ο Πρωτέας, αν και νεκρός, κυριαρχεί σε όλο το έργο· έτσι ο Θεοκλύμενος αναφέρεται συχνά όχι με το όνομά του αλλά με την περίφραση *ο γιος του Πρωτέα*· επίσης ο τάφος του βρίσκεται μπροστά στο παλάτι και έτσι ο Πρωτέας εξακολουθεί να προστατεύει την Ελένη, παρέχοντάς της άσυλο. Η αναφορά της Γερόντισσας μπορεί να δηλώνει και το σεβασμό της προς αυτόν.

18. Για τους Έλληνες της ομηρικής εποχής η Αίγυπτος βρισκόταν στην άκρη του κόσμου· έτσι εξηγείται η απελπισία του Μενέλαου.

19. Η φράση αυτή θεωρείται κοινός

τόπος παραμυθίας (παρηγοριάς) από την εποχή του Ομήρου.

20. *Ειρωνεία:* ο Θεοκλύμενος φονεύει τους Έλληνες, γιατί φοβάται μήπως οι Έλληνες, και ιδίως ο Μενέλαος, του πάρουν την αγαπημένη του Ελένη· άρα ο Μενέλαος είναι η πραγματική αιτία της στάσης του Θεοκλύμενου.

21. Σύμφωνα με τις συμβάσεις του θεάτρου, η ερώτηση αυτή λέγεται έτσι, ώστε να δίνεται η εντύπωση ότι η Γερόντισσα δεν την ακούει.

22. Η Γερόντισσα χρονολογεί με βάση το τελευταίο σημαντικό γι' αυτήν ιστορικό γεγονός, την εκστρατεία στην Τροία.

23. Οξύμωρο σχήμα (= ο θάνατος ως δώρο της φιλοξενίας), που τονίζει τη σκληρότητα του Θεοκλύμενου και ερμηνεύει τη στάση της Γερόντισσας.

■ Στη 2η σκηνή, το κείμενο μας δίνει αρκετές σκηνοθετικές πληροφορίες. Ως σκηνοθέτης της παράστασης διαβάζεις το κείμενο και εντοπίζεις τους σκηνοθετικούς του δείκτες. Σημείωσε δίπλα στους συγκεκριμένους στίχους τις οδηγίες που θα δώσεις στους ηθοποιούς, ώστε να συνταιριάζουν κίνηση και λόγο.

Μενέλαος και Γερόντισσα

*(Β. Κανάκης –
Ε. Ζαφειρίου,
Εθνικό Θέατρο,
1977,
σκην. Α. Σολομός)*

■ Ο Ευριπίδης επιλέγει ως θυρωρό, φύλακα δηλαδή του ανακτόρου, μια γυναίκα και μάλιστα γερόντισσα. Πρόκειται για ένα δευτερεύον πρόσωπο, που συνήθως είναι ανώνυμο και εμφανίζεται στη σκηνή μόνο με την ιδιότητά του.

● Ας αναζητήσουμε τους λόγους, για τους οποίους επιλέγεται ως θυρωρός μια αδύναμη γυναίκα και όχι ένας χεροδύναμος στρατιώτης. Ποιος, λοιπόν, είναι ο ρόλος της συγκεκριμένης σκηνής στη δραματική οικονομία;

■ Όπως ήδη έχουμε αναφέρει, με την επινόηση του ειδώλου της Ελένης δημιουργείται στην τραγωδία μας μια έντονη αντίθεση ανάμεσα στο *είναι* και το *φαίνεσθαι*, που εκδηλώνεται με διάφορες

μορφές, όπως δόξα (< δοκεῖ= φαίνεται) – αλήθεια, όνομα– σώμα. Αυτήν τη θεμελιώδη για την τραγωδία αντίθεση τη γνωρίσαμε ως τώρα στο πρόσωπο της Ελένης.

- Ας την αναζητήσουμε και σε δύο ακόμα πρόσωπα, το Μενέλαο και τη Γερόντισσα.

- Η έμφαση στην αντίθεση αυτή ποιες σκέψεις σου προκαλεί για την εξέλιξη του έργου;

- Ποιες σκέψεις για την ανθρώπινη ζωή;

■ Μέχρι τώρα είδαμε το Μενέλαο στην τραγική του διάσταση. Ο Μενέλαος όμως προβληματίζει: είναι πράγματι τραγικό πρόσωπο ή μια φιγούρα που σκιαγραφείται με κωμικές πινελιές; Πολλά και αντιφατικά σχόλια έχουν γραφτεί γι' αυτόν. Διαφορετικές είναι

και οι σκηνοθετικές ερμηνείες.
Έτσι, η παρουσία του Μενέλαου
προκαλεί στους αναγνώστες/θεατές
άλλοτε χαμόγελο ή γέλιο, άλλοτε
λύπηση και οίκτο, άλλοτε
κλαυσίγελο.

- Ας αναζητήσουμε στη σκηνή με
τη Γερόντισσα στοιχεία που
μπορούν να δικαιολογήσουν τους
διαφορετικούς τρόπους θεώρησης
του ήρωα.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ 2

«ΑΝΑΜΙΜΝΗΣΚΟΜΑΙ ΚΑΙΡΩΝ
ΕΥΔΑΙΜΟΝΙΑΣ!»

Μ. Μη μου κρατάς τα χέρια/και
μη με σπρώχνεις.

Γ. Αν δε μ' ακούσεις,/για
ό,τι θα γίνει
μην πεις πως φταίω εγώ.

**Μ. Πήγαινε μέσα και πες
στ' αφεντικά σου...**

**Γ. Θα μετανιώσεις πικρά,/ αν
μάθουν πως τους κόπιασες.**

**Μ. Είμαι ξένος και ναυαγός.
Διεκδικώ το δικαίωμα της ασυλίας.**

Γ. Ψάξε να βρεις κανένα άλλο σπίτι.

**Μ. Όχι! Θα μπω μέσα, δε φεύγω
και μην κλείνεις το δρόμο.**

**Γ. Μας έγινες τσιμπούρι.
Θα σε πετάξουν έξω με τις
κλωτσιές.**

**Μ. Αλίμονο! Πού είσαι δοξασμένο
μου στράτευμα!**

**Γ. Δεν ξέρω πού είναι, όμως εδώ
δεν έχεις πέραση.**

**Μ. Θεέ μου, ποιος θα το έλεγε
πως έτσι θα ξευτελιστώ;**

**Γ. Γιατί δακρύζεις, μάτια μου; Γιατί
σε πήρε το παράπονο;**

**Μ. Αναμιμνήσκομαι καιρών
ευδαιμονίας!**

**Ευριπίδης, *Ελένη*, σκηνή
Γερόντισσας-Μενέλαου, στ. 503-515
(μτφρ. Κ. Μύρης)
(Από το πρόγραμμα της
παράστασης Ευριπίδης, *Ελένη*,
Αμφιθέατρο, 1999)**

την Ελένη,
545 που μέσα στη σπηλιά καλά
την κρύβω,
και τώρα μέσα εδώ
στο σπίτι ετούτο
κάποια άλλη κατοικεί με
τ' όνομά της.
Του Δία την είπε θυγατέρα. Μήπως
κανένας ζει στο Νείλο

που τον κράζουν
550 Δία; Ένας μονάχα, αυτός
στα ουράνια.²⁵
Υπάρχει Σπάρτη αλλού 'ξον
από κείνη
πλάι στα καλάμια τα χλωρά
του Ευρώτα;
Τυνδάρεω μονάχα ένα φωνάζουν.
Δεν ξέρω τι να πω.

Δεύτερη υπάρχει
555 στον κόσμο Λακεδαίμονα;
Άλλη Τροία;

Κι ωστόσο ναι, πολλοί
στην οικουμένη
τα ίδια ονόματα έχουν,
κι οι γυναίκες
κι οι πόλεις, καθώς φαίνεται.

Δεν πρέπει
για τούτα ν' απορώ κι ούτε,
από φόβο
στα λόγια της γριάς, θα φύγω· τόσο
σκληρή καρδιά κανείς δεν έχει,²⁶

που, όταν
ακούσει πώς με λεν,
να μη μου δώσει
λίγο ψωμί. Της Τροίας
την ξακουσμένη
φωτιά γνωρίζουνε παντού κι εμένα,
565 το Μενέλαο, που την άναψα.²⁷

Εδώ τώρα
θα καρτερώ το βασιλιά·
δυστυχώς
έχω να φυλαχτώ· σκληρός αν είναι,

θα τρέξω να κρυφτώ
στο συντριμμένο
καράβι· αν όμως δείξει καλοσύνη,
570 βοήθεια του ζητάω

στη συμφορά μου.²⁸
Χειρότερο κακό άλλο δεν υπάρχει
να ζητιανεύω εγώ ένας βασιλέας
απ' άλλον βασιλιά·

το θέλ' η ανάγκη.
Πολύ σοφός –όχι δικός μου²⁹ –
λόγος·

575 η πιο μεγάλη δύναμή 'ναι
η ανάγκη.

ΣΧΟΛΙΑ

24. *Μα τι να πω;* = μα τι να σκεφτώ,
τι να υποθέσω;

25. Ο Μενέλαος απορεί, γιατί στην
αρχαία Ελλάδα δε συνήθιζαν να
δίνουν σε θνητούς ονόματα θεών.
Άρα δυσκολεύεται να πιστέψει ότι

υπάρχει στην Αίγυπτο θνητός με το όνομα «Δίας».

26. Άλλη μετάφραση: *Γιατί κανένας άνθρωπος δεν έχει/τέτοια βαρβαρική ψυχή* (Ε. Χατζηανέστης).

27. *κι εμένα,/το Μενέλαο, που την άναψα:* Κάποιος μελετητής διαγράφει τη φράση αυτή, υποστηρίζοντας ότι δεν υπάρχει λόγος να συστηθεί ο Μενέλαος εδώ. Πιθανόν πρόκειται για μεταγενέστερη προσθήκη από έναν ηθοποιό. Θα μπορούσε ωστόσο να αντιτείνει κάποιος ότι η επώνυμη αναφορά *Μενέλαος* και η συμπλήρωση *με γνωρίζουνε παντού* είναι απαραίτητα στοιχεία, για να περιγράψουν το Μενέλαο ως αλαζόνα στρατηγό.

28. Προφανώς ο Μενέλαος θα κρυφτεί κάπου, ώστε να δει πρώτα τη συμπεριφορά του Θεοκλύμενου

και να αποφασίσει αν θα παρουσιαστεί, για να ζητήσει βοήθεια.

29. Πρόκειται για μια τυπική φράση, που λέγεται όταν κάποιος παραθέτει τη ρήση ενός σοφού.

ΑΣ ΓΙΝΟΥΜΕ ΘΕΑΤΕΣ

■ Κάποιοι μελετητές της Ελένης διακρίνουν στο Επεισόδιο αυτό κωμικά στοιχεία, ενώ άλλοι υποστηρίζουν ότι ο Ευριπίδης επιλέγει να παρουσιάζει τους ήρωες ως κοινούς θνητούς και μάλιστα, σε περιπτώσεις όπως του Μενέλαου, να αναδεικνύει τα αντιφατικά στοιχεία, που χαρακτηρίζουν κάθε ανθρώπινη ύπαρξη.

• Ως σκηνοθέτης ποιες οδηγίες θα έδινες στον υποκριτή που υποδύεται το Μενέλαο, σε κάθε περίπτωση; Αν είχες να επιλέξεις

και τη μετάφραση, σε ποια θα κατέληγες στην κάθε περίπτωση, στη μετάφραση του Τ. Ρούσσου που διαβάζουμε στο σχολικό βιβλίο ή του Κ. Μύρη (παράλληλο 3);

- Παρατήρησε τις φωτογραφίες στις σελ. 59 και 71. Ποια άποψη φαίνεται να υιοθετεί ο σκηνοθέτης σε κάθε παράσταση;

Μενέλαος και Γερόντισσα
(Κ. Αθανασόπουλος –
Χ. Κουτσουδάκη,
Αμφιθέατρο, 1999,
σκην. Σ. Ευαγγελάτος)

ΑΣ ΕΜΒΑΘΥΝΟΥΜΕ

■ Ο Μενέλαος, μετά τα συγκλονιστικά γι' αυτόν νέα, απομένει μόνος

του στη σκηνή και προσπαθεί να ξεδιαλύνει τα όσα παράδοξα άκουσε.

- Υποστηρίζεται ότι οι σκέψεις του φανερώνουν άνθρωπο αφελή και απλοϊκό, που φτάνει σε εύκολα συμπεράσματα. Είναι όμως έτσι; Ας σκεφτούμε τι έχει υποστεί μέχρι τώρα ο Μενέλαος και για ποιο λόγο.

- Τι αισθάνεσαι για το Μενέλαο βλέποντάς τον να προσπαθεί να εξηγήσει τα ανεξήγητα;

- Ένα από τα κλειδιά για την ερμηνεία της στάσης του Μενέλαου είναι η επισήμανση ότι ο Ευριπίδης συνήθιζε να κατεβάζει τους ήρωες από το βάθρο, στο οποίο τους είχε τοποθετήσει το έπος, και να τους εμφανίζει με απόλυτα ρεαλιστικό τρόπο ως κοινούς καθημερινούς ανθρώπους.

- Ας αναζητήσουμε στο Α΄ Επεισόδιο στοιχεία που καθιστούν το Μενέλαο τυπικό ευριπίδειο ήρωα.

- Ποια είναι τα χαρακτηριστικά μιας εποχής, που αμφισβητεί τους μύθους και τα είδωλα; Εμείς σήμερα ζούμε σε μια τέτοια εποχή;

Ο μονόλογος τελειώνει. Ο Μενέλαος μένει στη σκηνή γεμάτος απορία και φόβο. Ποιον θα συναντήσει; Το Θεοκλύμενο ή την Ελένη;

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ 4

**«Η ΕΠΟΧΗ ΤΩΝ ΗΡΩΩΝ ΠΕΡΑΣΕ:
Η ΩΡΑ ΤΟΥ ΡΕΑΛΙΣΜΟΥ ΕΧΕΙ
ΕΡΘΕΙ»**

Ο Ευριπίδης ήταν ακόμη πιο τολμηρός με το να μετατρέψει τους δύο βασιλιάδες –αρχηγούς στο

στρατό των Αχαιών– [τον Αγαμέμνονα και το Μενέλαο] σε βασιλιάδες φοβιτσιάρηδες [...] Ο Ευριπίδης ήταν ο πρώτος που άνοιξε [...] το δρόμο παρουσιάζοντας τους ήρωες ως ανθρώπους ζωντανούς και όχι τέλειους. [...] Αλλά μπορούμε επίσης να διαπιστώσουμε ότι ο συγγραφέας μας, με αυτό τον τρόπο, άνοιγε το δρόμο σε ένα ολόκληρο θέατρο, πολύ πιο κοντινό σε μας.

J. de Romilly
(Από το J. de Romilly*,
Η Νεοτερικότητα του Ευριπίδη,
μτφρ. Αγγελική Στασινοπούλου-
Σκιαδά, Καρδαμίτσα)

**Ο επικός Μενέλαος
(ερυθρόμορφη οينوχόη
του 5ου αι. π.Χ.)**

Α΄ ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ

στ.437-575

**«Καὶ νῦν τάλας ναυαγὸς
ἀπολέσας φίλους
ἐξέπεσον ἐς γῆν τήνδε»**

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

- 1. Με βάση τις πληροφορίες που μας δίνει ο ίδιος ο Μενέλαος για τον εαυτό του, να γράψετε το «βιογραφικό του σημείωμα» για το πρόγραμμα της παράστασης.**
- 2. Ο μονόλογος του Μενέλαου**

θυμίζει την προλογική ρήση της Ελένης. Να συγκρίνετε τους δύο μονολόγους και να επισημάνετε ομοιότητες και διαφορές ως προς:

α) τα θέματα που θίγουν οι δύο ήρωες και τη σειρά με την οποία αυτά παρουσιάζονται, β) τον τρόπο με τον οποίο βλέπουν τη ζωή τους.

3. Υποθέστε ότι το Α΄ Επεισόδιο ξεκινά με την ταυτόχρονη εμφάνιση της Γερόντισσας και του Μενέλαου. Να αποδώσετε τις πληροφορίες του πρώτου μονολόγου του Μενέλαου μέσα από το διάλογο των δύο προσώπων. Ποια προβλήματα δημιουργούνται σ' αυτή την περίπτωση;

4. Να παρουσιάσετε σε ένα σύντομο συνεχές κείμενο τη συνάντηση του Μενέλαου με τη Γερόντισσα.

Μπορείτε να αρχίσετε: «Η Γερόντισσα βλέποντας στην είσοδο

του ανακτόρου ένα ρακένδυτο άντρα...».

5. Χωρίστε σε ενότητες τον τελευταίο μονόλογο του Μενέλαου (στ. 542-575) και δώστε έναν τίτλο σε καθεμία.

6. Να παρακολουθήσετε τις ψυχικές διακυμάνσεις του Μενέλαου σε όλο το Α΄ Επεισόδιο επισημαίνοντας ταυτόχρονα τους πιο χαρακτηριστικούς στίχους.

7. «Το απρόοπτο παντού караδοκεί», υποστηρίζει ένας μελετητής για την *Ελένη* του Ευριπίδη. Ποια στοιχεία από το συγκεκριμένο Επεισόδιο θα μπορούσαν να στηρίξουν αυτή την άποψη;

8. Με αφετηρία την όλη παρουσία του Μενέλαου στο Α΄ Επεισόδιο, ποιες σκέψεις θα μπορούσατε να κάνετε για τη ζωή του ανθρώπου γενικότερα; Επιχειρήστε να

εκφράσετε τους προβληματισμούς σας μέσα από δύο δικά σας αποφθέγματα, που θα μπορούσε να τα είχε πει και ο Μενέλαος.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

Σκοπεύετε να παρουσιάσετε το Α΄ Επεισόδιο και προβληματίξετε για το πώς θα αποδοθεί ο Μενέλαος (τραγική, κωμική ή κωμικοτραγική φιγούρα;). Παρουσιάζετε γραπτά την πρότασή σας, τονίζοντας εκείνα τα στοιχεία του κειμένου που τη στηρίζουν. Χωριστείτε στη συνέχεια σε μικρές ομάδες, ανάλογα με την άποψη που υιοθετήσατε, και επιχειρήστε να παίξετε τη σκηνή Γερόντισσας-Μενέλαου. (Δεν είναι απαραίτητο να απομνημονεύσετε τους στίχους ή να κρατάτε τα βιβλία σας. Μπορείτε

και να αυτοσχεδιάσετε, με αφετηρία το κείμενο).

ΕΡΓΑΣΙΑ

Σας ζητούν να εμπλουτίσετε το λήμμα «Μενέλαος» για το «Λεξικό προσώπων της Μυθολογίας» του βιβλίου σας. Έχετε στη διάθεσή σας τα εξής αποσπάσματα: α) ραψωδίες Γ και Ρ της *Ιλιάδας*, β) ραψωδία δ της *Οδύσσειας*, γ) τραγωδίες του Ευριπίδη *Τρωάδες* και *Ιφιγένεια εν Αυλίδι*, δ) Α΄ Επεισόδιο της Ελένης. Προσπαθήστε να συντάξετε ένα κείμενο 200 λέξεων, που θα αναφέρεται στη δράση και το ήθος του Μενέλαου στην αρχαία ελληνική γραμματεία.

ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΑΠΟΔΕΛΤΙΩΣΗ

Όσοι αποδελτιώνετε κάποια θέματα μπορείτε να συζητήσετε με τους καθηγητές σας ή μεταξύ σας τις δυσκολίες και τα προβλήματα που αντιμετωπίζετε. Μια ακόμα υπόδειξη: το θέμα που αποδελτιώνετε μπορεί να επιμερίζεται σε επιμέρους ενότητες και άξονες. Ας εντοπίσετε τις πρώτες κατηγορίες του θέματός σας ταξινομώντας τα δελτία σας.

Άλλα θέματα: 8) πληροφορίες από το κείμενο για την όψη (σκηνογραφικοί, σκηνοθετικοί κτλ. δείκτες), 9) στοιχεία που μπορεί να θεωρηθούν κωμικά, 10) απρόοπτα περιστατικά.

ΕΠΙΠΑΡΟΔΟΣ– Β' ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ

στ. 576-1219

*Από την αναγνώριση
στο σχέδιο απόδρασης*

**«Οὐδείς ποτ' ηὐτύχησεν
ἔκδικος γεγώς, ἐν τῷ δικαίῳ
δ' ἐλπίδες σωτηρίας»**

*(στ. 1030-1031,
μτφρ. στ. 1138-1139)*

ΠΛΟΚΗ

- Η αναγνώριση των δύο συζύγων
- Η αναζήτηση της σωτηρίας
- Το δίλημμα και η απόφαση της Θεονόης
- Το σχέδιο απόδρασης

ΘΕΜΑΤΑ

- *Είναι– Φαίνεσθαι*
- Το απροσδόκητο
- Θεοί – Τύχη – Άνθρωπος
- Η δικαιοσύνη και η ευσέβεια
- Ο δόλος ως μέσο σωτηρίας

*Η αναγνώριση, Ελένη – Μενέλαος
(Λ. Τασοπούλου –Κ.
Αθανασόπουλος, Αμφιθέατρο, 1999,
σκην. Σ. Ευαγγελάτος)*

ΕΠΙΠΑΡΟΔΟΣ

Χορός

576-587

Β΄ ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ

1η ΣΚΗΝΗ
588-658

Ελένη–
Μενέλαος

2η ΣΚΗΝΗ
659-840

Αγγελιοφόρος –
Μενέλαος, Ελένη –
Χορός

3η ΣΚΗΝΗ
841-941

Ελένη–
Μενέλαος,
Χορός

4η ΣΚΗΝΗ
942-1139

Θεονόη– Ελένη,
Μενέλαος– Χορός

5η ΣΚΗΝΗ
1140-1219

Ελένη–Μενέλαος

Β΄ ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ

στ.576-658

**«Οὐδείς ποτ' ηὐτύχησεν
ἔκδικος γεγώς, ἐν τῷ δικαίῳ
δ' ἐλπίδες σωτηρίας»**

ΕΠΙΠΑΡΟΔΟΣ (στ. 576-587)

Η ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΤΟΥ ΧΟΡΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΛΕΝΗΣ

- ▶ *Τι πληροφορήθηκε ο Χορός από τη Θεονόη;*
- ▶ *Ποια νέα πληροφορία ανακοινώνει η Ελένη;*
- ▶ *Τι αγνοεί ακόμη η Ελένη και γιατί;*

ΧΟΡΟΣ Άκουσα τη μάντισσα

που μέσα

**στο παλάτι ξάστερα το εἶπε·
ο Μενέλαος δεν επήγε**

στον τρισκότεινο τον Άδη,

580 δεν τον σκέπασεν ο τάφος,
μα στο πέλαο παραδέρνει
και δεν έφτασεν ακόμη
στα λιμάνια της πατρίδας·
ο βαριόμοιρος πλανιέται

χωρίς φίλους

585 από τότε που άφησε

την Τροία

και γυρνάει με το καράβι
δώθε κείθε σ' ακρογιάλια ξένα.

1η ΣΚΗΝΗ (στ. 588-658)

Η ΕΜΦΑΝΙΣΗ ΤΟΥ ΜΕΝΕΛΑΟΥ

- *Πώς αντιδρά η Ελένη;*
- *Ποια η αντίδραση του Μενέλαου, όταν βλέπει την Ελένη;*

ΕΛΕΝΗ Πάλι ξανάρχομαι

στον τάφο ετούτον,¹

αφού απ' τη Θεονόη που τα πάντα
γνωρίζει, πήρα ευχάριστες
ειδήσεις·
ο άντρας μου είναι ζωντανός,
βλέπει τον ήλιο,
στα πέλαα βασανίζεται γυρνώντας
με το καράβι εδώ κι εκεί,
μα θα'ρθει
μόλις οι παιδεμοί του τελειώσουν.
Ένα
δεν είπε μόνο, αν, όταν φτάσει,
θα σωθεί κιόλας. Στην πολλή
χαρά μου
λησμόνησα καθάρια να ρωτήσω,
σαν άκουσα πως γλίτωσε. Τριγύρω
στη χώρα λέει πως έχει ναυαγήσει
με λιγοστούς συντρόφους.
Πότε θα 'ρθεις,
που τόσο λαχταρώ
να σ' αντικρίσω;
Άα, ποιος είναι αυτός; Ο ανόσιος
του Πρωτέα

γιος μηχανεύεται για με παγίδες;
Σα γρήγορο πουλάρι ή σα Μαινάδα
δεν πάω στο μνήμα;²

Μ' όψη αγριεμένη
κάποιος με κυνηγά

για να με πιάσει.

ΜΕΝΕΛΑΟΣ Εσύ που φοβισμένη
ορμάς απάνω στου τάφου
τα σκαλιά και στο βωμό του³
μη φεύγεις, στάσου¹

ως είδα τη θωριά σου,
σάστισα και βουβός

έχω απομείνει.⁴

ΕΛΕ. Ασέβεια, γυναίκες·

μ' εμποδίζει
να πάω στο μνήμα αυτός

και πιάνοντάς με,⁵

στο βασιλιά γυρεύει να με δώσει,
για να με παντρευτεί

κι ας μην τον στέργω.

ΜΕΝ. Δε βοηθάω κακούς

ούτε είμαι κλέφτης.
ΕΛΕ. Όμως η φορεσιά σου
έτσι σε δείχνει.⁶

ΣΧΟΛΙΑ

1. Επανερχόμαστε λοιπόν στην κατάσταση που υπήρχε πριν από τον ερχομό του Τεύκρου.
2. Εδώ η Ελένη εννοεί ότι πρέπει να πάει γρήγορα στο μνήμα, με τη σβελτάδα μιας Μαινάδας, πριν την προλάβει ο Μενέλαος.
3. Το ταφικό οικοδόμημα χρησίμευε συγχρόνως και ως βωμός. Άρα στον Πρωτέα προσφέρονταν θυσίες και τον τιμούσαν ως θεό.
4. Ο Μενέλαος «αναγνωρίζει» την Ελένη, γι' αυτό τα χάνει.
5. Ο Μενέλαος δεν πιάνει την Ελένη. Της κλείνει μάλλον το δρόμο

για τον τάφο, όπως φαίνεται και από μια άλλη μεταφραστική εκδοχή: θέλει να με πιάσει να με δώσει στον άρχοντα (Κ. Τοπούζης).
6. Όπως και πριν με τη Γερόντισσα, έτσι κι εδώ γίνεται φανερός ο ρόλος της σκευής του Μενέλαου στη δραματική οικονομία του έργου.

ΑΣ ΓΙΝΟΥΜΕ ΘΕΑΤΕΣ

Κι ενώ ο Μενέλαος βρίσκεται έξω από το ανάκτορο, οι γυναίκες του Χορού κάνουν πάλι την εμφάνισή τους. Η Ελένη τις ακολουθεί.

■ Ας φέρουμε στο νου μας την αποχώρησή τους από το σκηνικό χώρο μετά την Πάροδο. Με βάση το κείμενο και τη γενική ατμόσφαιρα της σκηνής, ας κάνουμε υποθέσεις για το πώς γίνεται τώρα η δεύτερη

**είσοδος του Χορού, η επιπάροδος*.
Αξίζει να προσέξουμε ιδιαίτερα:**

- **Πώς θα αποδοθεί το χαρμόσυνο κλίμα (ρυθμός και ύφος μουσικής– κίνηση Χορού).**

- **Με ποιους υποκριτικούς τρόπους μπορεί να αποδοθεί η αλλαγή της συναισθηματικής κατάστασης της Ελένης.**

- **Ας μην ξεχνάμε όμως και το Μενέλαο. Όσο ακούγονται οι νέες ειδήσεις, πού βρίσκεται; Πώς αντιδρά;**

**Χορός Ελένης
(Κ.Θ.Β.Ε.), 1982,
χορογραφία
Ε. Πήττα)**

■ Βρισκόμαστε στο Β΄ Επεισόδιο. Βλέπουμε τους ήρωές μας τόσο κοντά τον έναν στον άλλο και ταυτόχρονα τόσο μακριά. Παρακολουθούμε τη συνάντησή τους και μαζί τη δυσκολία τους να αναγνωριστούν.

- Ποιες σκέψεις και ποια συναισθήματα σου γεννά η επιβράδυνση αυτή; Πρώτη φτάνει στην αναγνώριση η Ελένη.

- Ας σκεφτούμε τι γνώριζε η Ελένη που θα έπρεπε να τη διευκολύνει στην αναγνώριση και τι τελικά την εμπόδισε.

- Ας επισημάνουμε τις ψυχολογικές μεταπτώσεις της ηρωίδας στη διάρκεια της σκηνής.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ 1

**«ΠΟΤΕ ΘΑ 'ΡΘΕΙΣ, ΠΟΥ ΤΟΣΟ
ΛΑΧΤΑΡΩ ΝΑ Σ' ΑΝΤΙΚΡΙΣΩ;»**

**Τι θα·απογίνω, αγαπημένε,
πού θα·σε ζητήσω;
Άλλοτε οι μέρες φεύγανε
στην προσμονή σου σκιές.
Αιώνες καρτερώντας σε
μπορούσα να διανύσω,
με τ' όνειρό σου
οι πίκρες μου γλυκιές.
Πού να 'σαι; Τι ν' απόμεινε
από σε να·το ζητήσω;
Πού να 'ναι το στερνό μου
αυτό αγαθό;**

**Μ. Πολυδούρη, «[Είμαι τρελή να·σ'
αγαπώ...]» (·απόσπασμα·)
(Από το Μ. Πολυδούρη, Άπαντα,
Αστέρι)**

Ελένη – Μενέλαος
(Α. Συνοδινού –
Θ. Κωτσόπουλος,
Εθνικό Θέατρο, 1962,
σκην. Τ. Μουζενίδης)

Η ΕΛΕΝΗ ΑΝΑΓΝΩΡΙΖΕΙ ΤΟ ΜΕΝΕΛΑΟ

- ▶ **Πώς η Ελένη φτάνει στην αναγνώριση;**
- ▶ **Γιατί ο Μενέλαος βρίσκεται σε σύγχυση και πώς αντιδρά;**
- ▶ **Πώς αισθάνεται η Ελένη με την αντίδραση του και γιατί;**

**ΜΕΝ. Στάσου, μην τρέχεις πια
και μην τρομάζεις.**

ΕΛΕ. Στέκομαι, γιατί αγγίζω
αυτό το μέρος.⁷

ΜΕΝ. Ποια είσαι; Ποια γυναίκα
βλέπω μπρος μου;

620 **ΕΛΕ.** Ρωτώ κι εγώ το ίδιο.
Εσύ ποιος είσαι;

ΜΕΝ. Τόσο πολύ να μοιάζει
άλλη δεν είδα.

ΕΛΕ. Θεοί! Θεϊκό 'ναι να 'βρεις
τους δικούς σου.

ΜΕΝ. Είσαι Ελληνίδα ή ντόπια
από εδώ γύρω;

ΕΛΕ. Ελληνίδα· εσύ ποιος είσαι;
Πες μου.

625 **ΜΕΝ.** Όμοια, απαράλλαχτη
με την Ελένη!

ΕΛΕ. Κι εσύ με το Μενέλαο,
τα 'χω χάσει.

ΜΕΝ. Σωστά το δύστυχο
μ' έχεις γνωρίσει.

ΕΛΕ. Μετά από χρόνια

στη γυναίκα σου ήρθες.
ΜΕΝ. Γυναίκα μου; Σταμάτα,
μη μ' αγγίζεις.

630 ΕΛΕ. Που σου 'δωσε
ο Τυνδάρεως, ο γονιός μου.

ΜΕΝ. Φαντάσματα αγαθά
στείλε μου, Εκάτη.⁸

ΕΛΕ. Συντρόφισσα δεν είμαι
της Εκάτης.⁹

ΜΕΝ. Κι εγώ δεν έχω πάρει
δύο γυναίκες.

ΕΛΕ. Ποιας άλλης είσαι
ομόκλινος κι αφέντης;

635 ΜΕΝ. Αυτής μες στη σπηλιά
που ήρθε απ' την Τροία.

ΕΛΕ. Εμένα μοναχά γυναίκα
σου έχεις.

ΜΕΝ. Σωστά δε βλέπω
ή σάλεψεν ο νους μου;

ΕΛΕ. Κοιτώντας με για την Ελένη
δε με παίρνεις;

MEN. Μοιάζετε στη θωριά,
μα ολότελα όχι.¹⁰

640 **EΛΕ.** Δε με γνωρίζεις; Σκέψου,
τι άλλο λείπει;

MEN. Της μοιάζεις· τούτο βέβαια
δεν τ' αρνιέμαι.

EΛΕ. Τα μάτια σου θα σου
το φανερώσουν.

MEN. Μα έχω άλλη γυναίκα,
εδώ χαλάει.

EΛΕ. Στην Τροία πήγε μόνο
το είδωλό μου.

645 **MEN.** Ίσκιους που δείχνουν
ζωντανοί ποιος φτιάχνει;

EΛΕ. Ο αιθέρας, που το ταίρι
σου έχει πλάσει.

MEN. Απίστευτα όσα λες· θεός
ο πλάστης;

EΛΕ. Έργο της Ήρας, να μη
μ' έχει ο Πάρης.

MEN. Μα σύγκαιρα στην Τροία
κι εδώ πώς ήσουν;

650

ΕΛΕ. Τ' όνομα ολούθε πάει,

όχι το σώμα

ΜΕΝ. Άσε με, με περίσσιους

ήρθα πόνους.

ΕΛΕ. Μ' αφήνεις, για να φύγεις

μ' έναν ίσκιο;

ΜΕΝ. Να χαίρεσαι που μοιάζεις

στην Ελένη.

ΕΛΕ. Άα! μόλις βρήκα

τον άντρα μου, τον χάνω.

655

ΜΕΝ. Της Τροίας τους

μόχθους, όχι εσέ, πιστεύω.¹¹

ΕΛΕ. Αχ! πιότερο από

με δυστυχισμένη

δε βρίσκεται· μ' αφήνουν

οι δικοί μου¹²

κι ούτε στους Έλληνες θα πάω

και στην Ελλάδα.

7. Η Ελένη κατόρθωσε να φτάσει στον τάφο, που της παρέχει άσυλο, και αισθάνεται πλέον ασφαλής.

8. Με την αναφορά στην Εκάτη, τη θεά που έστειλε τα φαντάσματα, είναι σαν να πιστεύει ο Μενέλαος ότι έχει παραισθήσεις.

9. Δηλαδή δεν είμαι σκιά, φάντασμα.

10. Το νόημα του στίχου (τό σῶμα ὅμοιον, τὸ δὲ σαφές μ' ἀποστερεῖ), σύμφωνα με ένα μελετητή, είναι: *Της μοιάζεις βέβαια· αυτό όμως που γνωρίζω, μου στερεί τη δυνατότητα να πιστέψω ότι βλέπω μπροστά μου τη γυναίκα μου.*

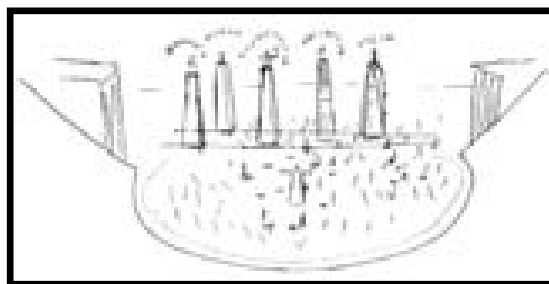
11. Στα λόγια του Μενέλαου διακρίνουμε και τον υποσυνείδητο φόβο του μήπως τελικά ήταν μάταιος ο πόλεμος της Τροίας.

12. Η Ελένη χρησιμοποιεί πληθυντικό, αφού ο Μενέλαος αντιπροσωπεύει γι' αυτήν το σύνολο των συγγενών της.

ΑΣ ΓΙΝΟΥΜΕ ΘΕΑΤΕΣ

■ Στην παρακάτω φωτογραφία βλέπουμε το σχέδιο του σκηνοθέτη Δ. Παπαϊωάννου για μια παράσταση που σκηνοθέτησε (*Η Ορέστεια* του Ξενάκη).

Δοκίμασε να σχεδιάσεις με ανάλογο τρόπο στην παρακάτω αναπαράσταση του αρχαίου θεάτρου, την κίνηση ή τη στάση του Χορού, της Ελένης και του Μενέλαου στη σκηνή αυτή (στ. 576-658).

Εικονική αναπαράσταση του αρχαίου θεάτρου της Επιδαύρου

ΑΣ ΕΜΒΑΘΥΝΟΥΜΕ

■ Ο Μενέλαος, εγκλωβισμένος στην πλάνη του, νομίζει ότι η πραγματική Ελένη είναι ένα φάντασμα. Η αντίθεση ανάμεσα στο είναι και το φαίνεσθαι κυριαρχεί και πάλι· φαίνεται λοιπόν ότι πάνω σε αυτή την αντίθεση είναι δομημένη ολόκληρη η τραγωδία και μέσα από αυτήν μπορούμε να οδηγηθούμε σε ευρύτερους προβληματισμούς για την αλήθεια και τη γνώση.

● Ας εντοπίσουμε σ' αυτήν τη στιχομυθία λέξεις ή φράσεις που

εκφράζουν το πραγματικό και το φαινομενικό.

- **Ας συζητήσουμε σε ποιο βαθμό είναι δικαιολογημένη η προσκόλληση του Μενέλαου στο φαινομενικό.**

- **Πιστεύεις ότι συναντάμε ανάλογες συμπεριφορές και στις μέρες μας; Η προσκόλληση στα φαινόμενα μας εμποδίζει σήμερα να γνωρίσουμε την αλήθεια;**

- **Η τραγική ειρωνεία, όπως έχουμε αναφέρει, σχετίζεται με το παιχνίδι ανάμεσα στη γνώση και την άγνοια.**

- **Ας επισημάνουμε περιπτώσεις τραγικής ειρωνείας στη σκηνή και ας διερευνήσουμε τη λειτουργία της σε σχέση με τους θεατές.**

- **Πώς συσχετίζεται η τεχνική αυτή με τη βασική αντίθεση του δράματος είναι – φαίνεσθαι;**

ΚΑΤΟΠΤΡΑ ΚΑΙ ΕΙΔΩΛΑ

είδωλο (το) [...] ΦΥΣ.[ΙΚΗ:] η αναπαραγωγή της εικόνας αντικειμένου με τη βοήθεια οπτικών συσκευών (φακών, κατόπτρων κ.λπ.) και σύμφωνα με οπτικά φαινόμενα, όπως η ανάκλαση (στα κάτοπτρα), η διάθλαση (στους φακούς), η περίθλαση κ.λπ.

Γ. Μπαμπινιώτης, Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας, Κέντρο Λεξικολογίας

**Κι αν κάνεις να κοιτάξεις σ' αυτόν ή στον άλλο καθρέφτη,/πίσω απ' τη σκόνη και τις ραγισματιές,
/διακρίνεις πιο θαμπό και πιο τεμαχισμένο το πρόσωπό σου,/το πρόσωπό σου που άλλο δε**

**ζήτησες στη ζωή σου παρά να το
κρα-/τήσεις καθάριο κι αδιαίρετο.**

**Γ. Ρίτσος, *Η Σονάτα του
Σεληνόφωτος*, (απόσπασμα)
(Από το Γ. Ρίτσος, *Η Σονάτα του
Σεληνόφωτος*, Κέδρος)**

**Ρ. Μαγκρίτ,
*Η απαγορευμένη
Αναπαραγωγή***

Β΄ ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ

στ.659-840

**«Οὐδείς ποτ' ηὐτύχησεν
ἔκδικος γεγώς, ἐν τῷ δικαίῳ
δ' ἐλπίδες σωτηρίας»**

2η ΣΚΗΝΗ (στ. 659-840)

Η ΕΙΣΟΔΟΣ ΤΟΥ ΑΓΓΕΛΙΑΦΟΡΟΥ ΚΑΙ Η ΑΝΑΛΗΨΗ ΤΟΥ ΕΙΔΩΛΟΥ

- Ποια είδηση μεταφέρει ο Αγγελιαφόρος;**
- Ποιες πληροφορίες δίνει το είδωλο πριν από την ανάληψή του;**
- Πώς αντιμετωπίζει ο Αγγελιαφόρος την πραγματική Ελένη;**

**ΑΓΓΕΛΙΑΦΟΡΟΣ Σε γύρεια,
Μενέλαε, και σε βρίσκω,**

660

παντού στον ξένο τόπο

τριγυρνώντας.¹

με στείλαν οι συντρόφοι μας

να ψάξω.²

ΜΕΝΕΛΑΟΣ Τι τρέχει; Οι ντόπιοι

μήπως σας ριχτήκαν;

ΑΓΓ. Θαύμα τρανό· τα λόγια

δεν το φτάνουν.³

ΜΕΝ. Λέγε· κάτι σπουδαίο,

με τόση βιάση,⁴ θα 'χεις.

665

ΑΓΓ. Οι κόπτοι σου όλοι

πήγανε χαμένοι.⁵

ΜΕΝ. Κλαις συμφορές παλιές⁶·

ποιο το μαντάτο;

ΑΓΓ. Εχάθηκε η γυναίκα σου

πετώντας

μες στον αιθέρα· ανέβηκε

στα ουράνια

κι άφησε τη σπηλιά αδειανή

που μέσα

670 την είχαμε· είπε τούτα.

«Τρωαδίτες
δυστυχισμένοι κι οι Έλληνες,⁷
για μένα
πεθάνατε στου Σκάμαντρου
τις όχθες,
ξεγελασμένοι από της Ήρας
τα έργα,
νομίζοντας πως την Ελένη ο Πάρης

675 κρατούσε, όμως καθόλου

δεν την είχε.

Αφού έμεινα όσο χρειαζόταν,⁸

τώρα,

που τέλειωσα της μοίρας

τα γραμμένα,

στους ουρανούς πηγαίνω,

στο γονιό μου.

Κι η δύσμοιρη Ελένη που δε φταίει,

680 φορτώθηκε

τις ντροπιασμένες φήμες».

Χαίρε⁹ της Λήδας κόρη,

εδώ βρισκόσουν;
Τους έλεγα πως πήγες
ψηλά στ' άστρα·
φτερά δεν ήξερα πως έχεις.

Όμως πάλι
δε θα σ' αφήσω να
μας περιπαίξεις¹⁰

685 ξανά, φτάνουν τα πάθη
που υποφέραν
ο άντρας σου στην Τροία
κι οι σύμμαχοί του.

MEN. Αυτά με κείνα σμίγουν·¹¹
συμφωνούνε
τα λόγια· μου είπε αλήθεια.¹²

Ω! λαμπρή μέρα,
που μες στην αγκαλιά μου
σ' έχει φέρει!

ΣΧΟΛΙΑ

- 1. Η αναζήτηση ήταν κοπιαστική, γι' αυτό κι ο Αγγελιαφόρος ίσως μιλάει λαχανιασμένα.**
- 2. Έτσι συστήνεται έμμεσα το νέο πρόσωπο στους θεατές, που αντιλαμβάνονται ότι είναι ένας από τους επιζήσαντες συντρόφους του Μενέλαου.**
- 3. Τυπικό στοιχείο των σκηνών με αγγελιαφόρους είναι να μην αποκαλύπτεται αμέσως η είδηση, ώστε να δημιουργείται αγωνία στους θεατές.**
- 4. Η βιασύνη του αγγελιαφόρου στην αρχαία τραγωδία προετοιμάζει για σημαντικές ειδήσεις.**
- 5. Ο Αγγελιαφόρος εννοεί ότι χάθηκε η Ελένη, για την οποία πολέμωσε τόσα χρόνια**

ο Μενέλαος, άρα η είδηση που φέρνει είναι θλιβερή γι' αυτόν. Το νέο όμως της εξαφάνισης της «Ελένης» θα χαροποιήσει το Μενέλαο.

6. Ο Μενέλαος, μη γνωρίζοντας την εξαφάνιση του ειδώλου, νομίζει ότι ο Αγγελιαφόρος αναφέρεται στον Τρωικό πόλεμο γενικά.

7. Το είδωλο λυπάται τους Έλληνες και τους Τρώες για τις συμφορές τους.

8. Το είδωλο δε χρειάζεται πια, καθώς πραγματοποιήθηκαν τα σχέδια των θεών: του Δία που ήθελε τον Τρωικό πόλεμο και της Ήρας που δεν ήθελε να χαρεί ο Πάρης την πραγματική Ελένη.

9. Ο Αγγελιαφόρος αντιλαμβάνεται τώρα την παρουσία της Ελένης και νομίζει ότι έχει μπροστά του

την «Ελένη» που χάθηκε από τη σπηλιά.

10. Το αναιδές ύφος του Αγγελιαφόρου, όταν απευθύνεται στην Ελένη, και μάλιστα μπροστά στο Μενέλαο, δείχνει την οικειότητά του με την Ελένη ή την έλλειψη σεβασμού απέναντί της.

11. Δηλαδή τα λόγια του Αγγελιαφόρου συμφωνούν με τα λόγια της Ελένης ή της Γερόντισσας.

12. Πιθανώς ο Μενέλαος στο σημείο αυτό μονολογεί, ενώ στη συνέχεια, όταν πια αναγνωρίζει την Ελένη, αναφωνεί.

ΑΣ ΓΙΝΟΥΜΕ ΘΕΑΤΕΣ

Η Ελένη βρίσκεται σε απόγνωση· τόσα χρόνια περίμενε το Μενέλαο κι αυτός την αρνείται...

Αναπάντεχα εμφανίζεται ένα νέο πρόσωπο.

- Πώς καταλαβαίνουμε ποιος είναι;
- Ας «δούμε»:
  - από ποια πάροδο εισέρχεται σύμφωνα με την αρχαία σύμβαση και με ποιον τρόπο,
  - ποιο είναι το κοστούμι του.
- Ο Αγγελιαφόρος, μετά τα πρώτα του λόγια προς το Μενέλαο, μεταφέρει σε ευθύ λόγο όσα είπε το είδωλο πριν αναληφθεί. Πιθανόν ο υποκριτής να διαφοροποιεί στο σημείο αυτό το ύφος, τον τόνο της φωνής και τις κινήσεις του.
  - Προσπάθησε να φανταστείς τις πιθανές αυτές αλλαγές.

**Αγγελιαφόρος
(Κ. Ματσάκας,
Κ.Θ.Β.Ε., 1982,
σκην. Α. Βουτσινάς)**

ΑΣ ΕΜΒΑΘΥΝΟΥΜΕ

■ Ο υπηρέτης του Μενέλαου, που εμφανίζεται στη σκηνή, λειτουργεί αρχικά ως άγγελος,* ως ένα πρόσωπο δηλαδή που μεταφέρει στο σκηνικό χώρο γεγονότα, σημαντικά για την ορατή δράση, τα οποία όμως διαδραματίστηκαν σε άλλο τόπο, εκτός σκηνής.

● Ας διερευνήσουμε τους δραματικούς λόγους που επιβάλλουν την παρουσία του στη συγκεκριμένη στιγμή.

■ Η εμφάνιση του Αγγελιαφόρου αποτελεί ένα απρόοπτο σκηνικό

επεισόδιο. Και δεν είναι η πρώτη φορά που στην Ελένη ξαφνιαζόμαστε από τέτοια απροσδόκητα περιστατικά.

- **Ας θυμηθούμε κάποια.**
- **Με ποια αντίληψη για τη ζωή μπορούμε να συνδέσουμε αυτή την τεχνική του απρόοπτου; Υπάρχουν ανάλογες αντιλήψεις σήμερα;**

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ 1

ΑΠΡΟΣΔΟΚΗΤΕΣ ΕΜΦΑΝΙΣΕΙΣ

Ο Ευριπίδης ξέρει ακριβώς, όπως και ο Αισχύλος, να προκαλεί το φόβο ή την ελπίδα μιας εισόδου που έχει για πολύ επιβραδυνθεί. Αλλά ήδη εδώ εμφανίζεται ο νεοτερισμός. Γιατί, συχνότατα, αυτή η μακρά αναμονή που συντηρείται με επιδεξιότητα οδηγεί πραγματικά σε μια έκπληξη, σε νέα ώθηση.

Αυτό ανήκε σε εκείνα τα παιχνίδια της τύχης που, όπως είδαμε, ήταν η έμμονη ιδέα του ποιητή μας. Έτσι, συμβαίνει να φέρει ως το αποκορύφωμα μια απελπισία σχεδόν πια αγιάτρευτη· αλλά τότε, την τελευταία στιγμή, εμφανίζεται ξαφνικά ένας σωτήρας.

**J. de Romilly
(Από το J. de Romilly,
Η Νεοτερικότητα του Ευριπίδη,
μτφρ. Αγγελική Στασινοπούλου-
Σκιαδά, Καρδαμίτσα)**

**Όσα φέρνει η ώρα
δεν τα φέρνει ο χρόνος.**

Κεραυνός εν αιθρία!

Ο ΜΕΝΕΛΑΟΣ ΑΝΑΓΝΩΡΙΖΕΙ ΤΗΝ ΕΛΕΝΗ

► Πώς εκδηλώνουν τη χαρά τους οι δύο ήρωες; Ποια τα συναισθήματά τους;

690 ΕΛΕΝΗ¹³ Τόσος πολύς
καιρός, αγαπημένε,
και τώρα μόλις η χαρά για μένα.
Φίλες μου, να, πασίχαρη αγκαλιάζω
τον άντρα μου, αφού πλήθος
κύκλους
έκανε ο φωτοδότης ήλιος.

695 ΜΕΝ. Κι εσένα εγώ·
με πλημμυρούν τα λόγια
κι όμως δεν ξέρω
πώς να πρωταρχίσω.
ΕΛΕ. Αναγαλλιάζω, πέτομαι
κι αφήνω
λεύτερα τα μαλλιά, σταλάζουν
τα δάκρυα ποτάμι απ' τη χαρά,

700 καθώς σφιχτά σε σφίγγω,
λατρευτέ μου.
ΜΕΝ. Δεν παραπονιέμαι άλλο,
καλή μου·
την κόρη έχω του Δία
και της Λήδας,
που κάποτε οι Διόσκουροι,
τ' αδέρφια της,
καβάλα στ' άσπρα αλόγατα,
βαστώντας

705 του γάμου τους πυρσούς,
τη μακαρίσαν¹⁴
κι ένας θεός από το σπιτικό μου
την άρπαξε, για να την οδηγήσει
σε τύχες πιο χαρούμενες.¹⁵ Για μας
έγινε τώρα το κακό ευτυχία

710 κι ύστερα από καιρούς
σε ξαναφέρνει
στον άντρα σου κοντά. Μακάρι
να χαίρομαι την τύχη την καλή.
ΧΟΡ. Την ίδια κάνω ευχή·

πάντα χαρούμενος·
όταν σμίγουνε δυο,
διπλή η χαρά τους.

715 ΕΛΕ. Φίλες μου,
δεν αναστενάζω,
δε θλίβομαι για τα παλιά.
Τον άντρα μου έχω,
που τον καρτερούσα
χρόνια και χρόνια να 'ρθει
από την Τροία.

ΜΕΝ. Πάλι μαζί· περάσαν
τόσα του καιρού

720 γυρίσματα και τώρα πια
μαθαίνω τις δολοπλόκες τέχνες
της θεάς.

Τα δάκρυα είναι της χαράς μου·
στέρεψε η θλίψη,
μόνο αναγαλλιάζω.

ΕΛΕ. Και τι να πω; Ποιος το 'βαζε
στο νου του,

725 να σ' έχω απρόσμενα

Στο αμοιβαίο όμως αυτό και ο Μενέλαος χρησιμοποιεί λυρικά μέτρα σε ορισμένα σημεία.

14. Αναφορά στα έθιμα του γάμου: οδηγούσαν τη νύφη στο σπίτι του γαμπρού πάνω σε άμαξα, ενώ οι συνοδοί της, συγγενείς συνήθως, τραγουδούσαν το τραγούδι του γάμου, τον *υμέναιον*, που άρχιζε κατά κανόνα με μακαρισμούς της νύφης και του γαμπρού.

15. Το κείμενο στο σημείο αυτό έχει παραδοθεί φθαρμένο. Το νόημα φαίνεται να είναι: *κάποιος θεός σε άρπαξε από το σπίτι, αλλά τελικά, αφού δε σε έκλεψε ο Πάρης, ήταν για το καλό σου.*

16. Η απροθυμία της Ελένης να διαφωτίσει το Μενέλαο οφείλεται πιθανόν στην επιθυμία της να ξεχάσει τα παλιά δεινά, αλλά και στο αίσθημα ντροπής που

τη διακατέχει, αν και αθώα, για όσα συνέβησαν εξαιτίας της.

ΑΣ ΓΙΝΟΥΜΕ ΘΕΑΤΕΣ

■ Η αναγνώριση ολοκληρώνεται και οι δύο σύζυγοι τραγουδώντας ένα λυρικό αμοιβαίο εκφράζουν την ευτυχία τους που ξαναβρέθηκαν, αλλά και τον πόνο τους για όσα μάταια υπέφεραν.

- Ας προσπαθήσουμε να φανταστούμε την κίνησή τους κατά τη διάρκεια αυτού του τόσο εκφραστικού τραγουδιού.

- Ποια νεότερα μουσικά θεατρικά είδη θα μπορούσε να μας φέρει στο νου αυτό το τραγούδι;

■ Παρακολουθούμε την αναγνώριση ανάμεσα στο Μενέλαο και την Ελένη. Οι ήρωες περνούν από την άγνοια στη γνώση, οπότε αίρεται και η αντίθεση ανάμεσα στο φαίνεσθαι και το είναι. Οι ήρωες υπάρχουν πια με την πραγματική τους ταυτότητα (είναι= φαίνεσθαι).

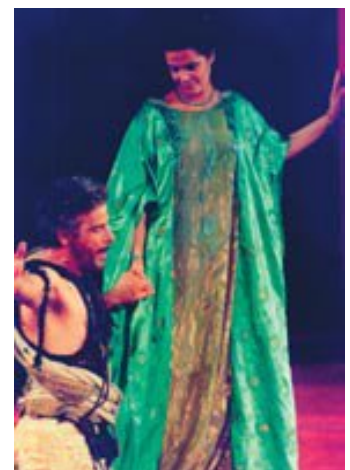
- Ας αναζητήσουμε τον τρόπο με τον οποίο γίνεται η μετάβαση από την άγνοια στη γνώση.

- Ποια συναισθήματα γεννά στους ήρωες;

- Εσύ τι νιώθεις;

Μενέλαος – Ελένη
(Κ. Αθανασόπουλος –
Λ. Τασοπούλου,
Αμφιθέατρο, 1999,
σκην. Σ. Ευαγγελάτος)

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ 5

ΣΤΙΓΜΕΣ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗΣ

– Βάγιες, τρεχάτ', ανοίξατε, αυτός
είν' ο καλός μου!

Δημοτικό τραγούδι,
Ο γυρισμός του ξενιτεμένου

---

*Ίων – Κρέουσα
–Χορός,
Ευριπίδης Ίων,
(Χ. Λούλης –
Λ. Κονιόρδου,
Εθνικό Θέατρο,
2003, σκην. Λ. Κονιόρδου)*

ΗΛ. Ω της καρδιάς μου φως.
ΟΡ. Φως της καρδιάς αλήθεια.
ΗΛ. Ήρθες γλυκειά φωνή;
ΟΡ. Μη θες και μάρτυρα άλλο.

**ΗΛ. Σ' έχω στα χέρια μου;
ΟΡ. Παντοτεινά θα μ' έχεις.
ΗΛ. Ω συντοπίτισσες, ω αγαπητές
γυναίκες,
Κοιτάχτε τον Ορέστη...**

**Σοφοκλής, *Ηλέκτρα* στ. 1224-1229
(μτφρ. Κ. Ταμβάκης)
(Από το Σοφοκλής, *Αντιγόνη –
Ηλέκτρα*, Ι. Ζαχαρόπουλος)**

***Μενέλαος – Ελένη
(Λ. Βογιατζής –
Κ. Καραμπέτη,
Θέατρο του Νότου,
1996, σκην. Γ. Χουβαρδάς)***

–Κρεμάσου σαν καρπός εδώ, ψυχή μου, ώσπου να ξεραθεί το δέντρο.

Ου. Σαίξπηρ, *Κυμβελίνος*, μτφρ.
Β. Ρώτας, Β. Δαμιανάκου,
Επικαιρότητα

Γνωρίζει τον η Αρετή,
καλά τότε θυμάται,
μα δεν κατέχει ξυπνητή
αν είναι ή αν κοιμάται.
Ξαναλιγώνεται η φτωχή
απ' τη χαρά την τόση
κ' έκλινε μια και δυο φορές
χάμαι στη γη να δώσει.

Β. Κορνάρος, *Ερωτόκριτος*, Ε,
στ. 1089-1092
(Από το Β. Κορνάρος, *Ερωτόκριτος*,
Ερμής)

Η ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΣΤΟ ΠΑΡΕΛΘΟΝ

► Ποιες συμφορές της αφηγείται η Ελένη στο Μενέλαο;

ΜΕΝ. Μίλησε· πρέπει όσα μας δίνουν, καλά ή κακά, οι θεοί ν' ακούμε.

ΕΛΕ. Σιχαίνομαι τα λόγια που θα πω.

ΜΕΝ. Λέγε· γλυκιά ξαλάφρωσή 'ναι **735** τις περασμένες να σου λένε δυστυχίες.

ΕΛΕ. Δεν πήγα εγώ με γρήγορο καράβι στην αγκαλιά ενός βάρβαρου, ούτε σε ντροπιασμένο πλάγιασα κρεβάτι.

ΜΕΝ. Τότε ποια μοίρα, ποιος θεός σε πήρε;¹⁷

740 ΕΛΕ. Ο γιος του Δία, καλέ μου, και της Μαίας¹⁸

στη χώρα μ' έφερε του Νείλου.

ΜΕΝ. Απίστευτο· πούθε σταλμένος;
Φοβερά λόγια!

ΕΛΕ. Έκλαψα τότε, ακόμη
κλαίω και τώρα·
η ομόκλινη μ' αφάνισε του Δία.

745 ΜΕΝ. Η Ήρα; Ποιων τάχα
το κακό ζητούσε;

ΕΛΕ. Αχ! συμφορά μου,
εκείνες οι πηγές
όπου οι θεές λουστήκαν¹⁹
κι ήρθ' η αμάχη

για την ομορφιά τους.

ΜΕΝ. Όμως γιατί να κατατρέξει
Εσέν' η Ήρα;

750 ΕΛΕ. Για να μη μ' έχει
ο Πάρης...

ΜΕΝ. Πώς; Λέγε.

ΕΛΕ. που ήμουν γι' αυτόν
της Κύπριδας το δώρο.

ΜΕΝ. Α! δύστυχη.

ΕΛΕ. Ναι, δύστυχη· κι εδώ
στην Αίγυπτο ήρθα.

755 ΜΕΝ. Και του έδωσε
το είδωλό σου, ως λες.

ΕΛΕ. Στο σπίτι σου τι θρήνος,
μάνα, ω μάνα,
τι πένθος, τι χαμός!

ΜΕΝ. Τι λες;

ΕΛΕ. Χάθηκε η μάνα μου·
για τις ντροπές μου

760 πέρασε βρόχο στο λαιμό της.

ΜΕΝ. Την άμοιρη· η κόρη μας
Ερμιόνη ζει;

ΕΛΕ. Ανύπαντρη, άτεκνη,
μαραίνεται και κλαίει
για το δικό μου ατιμασμένο γάμο.

ΜΕΝ. Ω! Πάρη, που μου ρήμαξες
το σπίτι,²⁰

765 αυτά κι εσένα αφάνισαν
και μύριους
Έλληνες χαλκαρματωμένους.

**ΕΛΕ. Κι εμένα την καταραμένη,
την κακορίζικη, ο θεός αλάργα
μ' απόδιωξε απ' την πόλη**

**κι από σένα
κι άφησα –που δεν άφησα ποτέ–
τον άντρα μου και τα παλάτια
για ντροπιασμένους έρωτες
τραβώντας.**

ΣΧΟΛΙΑ

**17. Με αυτά τα λόγια ο Μενέλαος
απαλλάσσει από την ενοχή την
Ελένη, αφού αποδίδει στους θεούς
και στη μοίρα ό,τι έγινε.**

**18. Εννοεί τον Ερμή, τον
αγγελιαφόρο των θεών. Εύλογη
λοιπόν η ερώτηση που ακολουθεί:
πούθε σταλμένος; (Ποιος του
ανέθεσε αυτή την αποστολή;).**

**19. Σύμφωνα με το μύθο, οι τρεις
θεές, πριν απευθυνθούν στον Πάρη**

για την κρίση, λούστηκαν στα νερά ενός ποταμού.

20. Ο Μενέλαος μεταθέτει την ευθύνη για τις συμφορές στον Πάρη, αποκαθιστώντας την τιμή της Ελένης.

ΑΣ ΓΙΝΟΥΜΕ ΘΕΑΤΕΣ

■ Η προσοχή όλων μας είναι στραμμένη στο Μενέλαο και την Ελένη. Μην ξεχνάμε όμως ότι οι δύο ήρωες δεν είναι μόνοι.

- Ποια άλλα πρόσωπα βρίσκονται στο σκηνικό χώρο;
- Πώς φαντάζεσαι τη σκηνική τους παρουσία τη στιγμή της αναγνώρισης;

**Μενέλαος – Ελένη –
Χορός (Λ. Βογιατζής –
Κ. Καραμπέτη, Θέατρο
του Νότου, 1996, σκην.
Γ. Χουβαρδάς)**

ΑΣ ΕΜΒΑΘΥΝΟΥΜΕ

■ Στις τραγωδίες την αναγνώριση δύο αγαπημένων προσώπων ακολουθούν συνήθως: α) η εκδήλωση των συναισθημάτων αυτών που ξανασιμίζουν, μαζί με αναφορές στο ρόλο της τύχης, β) μια κίνηση προς τα πίσω, προς το παρελθόν, γ) μια κίνηση προς τα εμπρός, προς το μέλλον.

• Ποιους από τους άξονες αυτούς εντοπίζουμε μετά την αναγνώριση Μενέλαου-Ελένης στη σκηνή που μελετάμε;

- **Ας δούμε πιο συγκεκριμένα τον δεύτερο άξονα: Ποια είναι η στάση του καθενός από τους δύο ήρωες απέναντι στο οδυνηρό παρελθόν; Την καταλαβαίνεις;**

- **Η Ελένη μιλώντας για το παρελθόν της αναφέρεται για μια ακόμα φορά στο ρόλο των θεών. Φέρνοντας στο νου μας και άλλες σχετικές αναφορές σε προηγούμενους στίχους, ας κάνουμε κάποιες υποθέσεις για τη δράση των θεών στον κόσμο του Ευριπίδη. Διασφαλίζουν την τάξη του δικαίου ή ενεργούν απρόβλεπτα κινούμενοι από προσωπικά τους πάθη; Μπορεί να σε βοηθήσει και το υλικό της αποδελτίωσης.**

Ελένη

*(Μ. Κωνσταντάρου, Ευριπίδης,
Τρωάδες, θίασος Γ. Τσαρούχη,
1977, σκην. Γ. Τσαρούχης)*

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ 3

Η ΕΛΕΝΗ: ΛΟΓΟΣ ΚΑΙ ΑΝΤΙΛΟΓΟΣ

[...] η Ελένη, που τους άλλους τόσο
στην ομορφιά περνούσε, χώρισε
τον άριστο άντρα,

π' όλο της Τροίας κατάστρεψε
το κράτος

κι ούτε την κόρη, ουδέ
τους ακριβούς της
θυμήθηκε γονιούς, μα ερωτευμένην
ξεσήκωσε τη η Κύπρις.

Πολύ εύκολα η καρδιά λυγάει
τ' ανθρώπου.

**Κι αμέσως λαχταράει στο νου
ό,τι βάλει.**

**Σαπφώ, απόσπασμα 16 L.-P.
(μτφρ. Π. Λεκατσάς)
Από το J.-L. Backès, *Ο μύθος της
Ελένης*, μτφρ. Κ. Γιόση, Μέγαρο
Μουσικής Αθηνών– Μ.Ι.Ε.Τ.)**

**Δεν είναι αληθινός αυτός ο λόγος.
Δε μπήκες στα καλοφτιαγμένα
τα καράβια.
Μήτε στα κάστρα μπήκες
της Τρωάδας.**

**Στησίχορος, απόσπασμα 14
(μτφρ. Η. Βουτιερίδης)
(Από το Η. Βουτιερίδης, *Αρχαίοι
Έλληνες Λυρικοί*, Παπαδήμας)**

Ελένη
(Μάγια Λυμπεροπούλου,
Ευριπίδης, Τρωαδίτισσες,
Θέατρο Τέχνης, 1979)

Ο ΑΓΓΕΛΙΑΦΟΡΟΣ ΑΝΑΓΝΩΡΙΖΕΙ ΤΗΝ ΕΛΕΝΗ

► **Ποιες σκέψεις κάνει ο
Αγγελιοφόρος για:**

- **τους θεούς**
- **την Ελένη**
- **τον εαυτό του**

**ΧΟΡ. Αν όλα παν καλά
από δω και πέρα,
οι συμφορές σας οι παλιές
θα σβήσουν.²¹**

775 **ΑΓΓ. Άσε, Μενέλαε, τη χαρά
μαζί σας
να γευτώ· δεν την ξέρω,**

μα τη βλέπω.²²

ΜΕΝ. Ζύγωσε, γέροντα, κι εσύ
να κουβεντιάσεις.

ΑΓΓ. Γι' αυτήνε δε μοχθήσαμε
στην Τροία;

ΜΕΝ. Δεν είναι αυτή, οι θεοί μας
ξεγελάσαν·

780 κρατούσαμε μια ολέθρια
νεφέλη.

ΑΓΓ. Τι λες;
Τόσος μόχθος κι αγώνας
για έναν ίσκιο;

ΜΕΝ. Έργα της Ήρας και
τριών θεών αμάχη.

ΑΓΓ. Η αληθινή γυναίκα σου
είναι τούτη;

785 **ΜΕΝ.** Αυτή· και να πιστέψεις
όσα λέω.

ΑΓΓ. Δυσκολονόητος ο θεός²³,
παιδί μου²⁴.

ολοένα αλλάζει. Εδώθε κείθε σέρνει,
πότε ψηλά, πότε βαθιά τα πάντα·
ο ένας δυστυχάει, ο άλλος όχι,

790 όμως κι αυτός κακό θάνατο

βρίσκει·

δεν έχει πάντα η τύχη σιγουριά.

Κι οι δυο σας

βάσανα δοκιμάσατε,

απ' του κόσμου

τα λόγια εσύ, κι αυτός

απ' τους πολέμους.

Σαν πολεμούσε, τίποτε δικό του·²⁵

795 και τώρα δίχως κόπο

η ευτυχία.

Δεν ντρόπιασες το γέροντα

γονιό σου

και τους Διόσκουρους,

δεν έχεις κάνει

όσα δεινά σου φόρτωσαν. Θυμάμαι

το γάμο σου,²⁶ στο νου μου

ξαναφέρνω

800 πως έτρεχα βαστώντας
τις λαμπάδες
πλάι στο αμάξι σου κι εσύ νυφούλα
μαζί μ' αυτόν το πατρικό σου σπίτι
το ευτυχισμένο χαιρετούσες.²⁷

Όποιος
δε νιώθει σέβας για τ' αφεντικά του
805 και δε συμπάσχει σε χαρές
και λύπες,
δούλος κακός.²⁸ Εγώ
κι αν είμαι σκλάβος,
θέλω μες στους καλούς
να με λογιάζουν·

ΣΧΟΛΙΑ

21. Το δίστιχο του Χορού επαναφέρει τους ήρωές μας στην πραγματικότητα και στους κινδύνους, που αποδώ και πέρα θα αντιμετωπίσουν.

22. Ο Αγγελιαφόρος αδυνατεί να κατανοήσει την πραγματικότητα, αφού νομίζει ότι μπροστά του είναι η «Ελένη» που εξαφανίστηκε από τη σπηλιά.

23. Η λέξη θεός στον ενικό αριθμό δηλώνει την έννοια του θείου.

24. Στο πρωτότυπο: θύγατερ· ο Αγγελιαφόρος απευθύνεται στην Ελένη και η τρυφερή προσφώνηση δείχνει ίσως την αλλαγή της στάσης του.

25. Ο Αγγελιαφόρος, από τη γενική διαπίστωσή του για το ευμετάβολο της τύχης, περνάει στα παραδείγματα του Μενέλαου και της Ελένης: ο Μενέλαος ήταν δυστυχισμένος επειδή πολέμωσε, για να ξαναπάρει την Ελένη, και τώρα ξαφνικά, χωρίς να κοπιήσει, τη βρίσκει· η Ελένη, που ήταν δυστυχισμένη για τις άδικες σε

βάρος της κατηγορίας, τώρα βλέπει τη φήμη της να αποκαθίσταται.

26. Με αυτή την υπενθύμιση γίνεται η αποκατάσταση του γάμου της Ελένης, αφού στην αντίληψη των ανθρώπων ο γάμος αυτός είχε διαλυθεί.

27. Η τελετή του γάμου περιλάμβανε τρία στάδια: την ἐγγύησιν (μνηστεία στο σπίτι του πατέρα της νύφης), την πομπήν, για την οποία γίνεται λόγος εδώ, και το τέλος (τελετές στο σπίτι του γαμπρού).

28. Εδώ τονίζεται η αφοσίωση του δούλου προς τον κύριό του. Η αφοσίωση αυτή δεν είναι δείγμα δουλοπρέπειας, αλλά, όπως φαίνεται από τη συνέχεια των λόγων του, επιλογή ενός ελεύθερου πνεύματος και δείγμα ευγένειας ήθους.

Η αναγνώριση ανάμεσα στους δύο συζύγους ολοκληρώθηκε... Μα ο Αγγελιαφόρος δείχνει να μην έχει καταλάβει τι συνέβη.

■ Ο σκηνοθέτης μιας σύγχρονης παράστασης της Ελένης προβληματίζεται για το «στήσιμο» της σκηνής του Αγγελιαφόρου. Ποιες προτάσεις θα του έκανες για την κίνηση του Αγγελιαφόρου στο χώρο και γενικότερα για τον τρόπο, με τον οποίο θα υποδυθεί το ρόλο του; Σκέψου την ηλικία, την κοινωνική του θέση και τη συναισθηματική του κατάσταση.

---

*Γέροντας αγγελιαφόρος
(σικελικός ερυθρόμορφος
κρατήρας του 4ου αι. π.Χ.)*

■ Ο γέροντας παραμένει στο σκηνικό χώρο και μετά την αναγγελία για την ανάληψη του ειδώλου (αγγελική ρήση). Παύει έτσι να είναι μόνο αγγελιαφόρος. Ξαναγίνεται ο πιστός υπηρέτης που εκδηλώνει συναισθήματα και εκφράζει προβληματισμούς.

- Για ποιους λόγους νομίζεις ότι ανατίθεται αυτός ο διευρυμένος ρόλος σε ένα γέροντα υπηρέτη του Μενέλαου που πολέμησε μαζί του στην Τροία;

■ Ας σταθούμε στις αναφορές του γέροντα υπηρέτη στους θεούς, την τύχη και την ανθρώπινη μοίρα.

- Ποιες είναι οι απόψεις του για τα θέματα αυτά;

- Ας φανταστούμε τον αντίχτυπο

των προβληματισμών αυτών στους Αθηναίους θεατές του 412 π.Χ.

■ Τρωαδίτες και Έλληνες πολέμησαν και χάθηκαν στην Τροία για ένα είδωλο, εξαπατημένοι.

• Ας αναζητήσουμε αναλογίες στη σημερινή εποχή.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ 4

«ΓΙΑ ΕΝΑ ΠΟΥΚΑΜΙΣΟ ΑΔΕΙΑΝΟ»

Και στην Τροία; Τίποτε στην Τροία – ένα είδωλο.

Έτσι το θέλαν οι θεοί.

Κι ο Πάρης, μ' έναν ίσκιο πλάγιαζε σαν να ήταν πλάσμα ατόφιο· κι εμείς σφαζόμασταν για την Ελένη δέκα χρόνια.

Μεγάλος πόνος είχε πέσει στην Ελλάδα.

Τόσα κορμιά ριγμένα

στα σαγόνια της θάλασσας
στα σαγόνια της γης·
τόσες ψυχές
δοσμένες στις μυλόπετρες,
σαν το σιτάρι.
Κι οι ποταμοί φουσκώναν
μες στη λάσπη το αίμα
για ένα λινό κυμάτισμα
για μια νεφέλη
μιας πεταλούδας τίναγμα
το πούμπουλο ενός κύκνου
για ένα πουκάμισο αδειανό,
για μιαν Ελένη.

Γ. Σεφέρης, «Ελένη» (απόσπασμα)
(Από το Γ. Σεφέρης, *Ποιήματα*,
Ίκαρος)

W. Lachnit,
Ο θάνατος της Δρέσδης

► Ποιες εντολές δίνει ο Μενέλαος στον Αγγελιαφόρο;

► Ποιες σκέψεις κάνει ο Αγγελιαφόρος για τους θεούς και τη μαντική τέχνη;

ΑΓΓ. λεύτερος αν δεν είμαι,
λεύτερη έχω ψυχή²⁹
το 'να κακό κάλλιο

απ' τα δύο: φαύλη
810 να 'χω καρδιά και δούλο
να με λένε.³⁰

ΜΕΝ. Μόχθους πολλούς
μαζί μου πολεμώντας
πέρασες, γέρο· τώρα,

έλα, μοιράσου
την ευτυχία μου·³¹ τρέξε

στους συντρόφους
που μας απόμειναν και πες τα νέα·

815 πώς είναι εδώ τα πράγματα·
ας προσμένουν

έτοιμοι στο γιαλό για τους αγώνες
που 'χω να κάνω ακόμη,
αν θα μπορέσω,
καθώς ελπίζω, ετούτην
απ' τη χώρα
ν' αρπάξω· ας αγρυπνούν
κι όλοι ενωμένοι,
820 σε μια σμίγοντας τύχη,
απ' τους βαρβάρους
κάποιο να βρούμε τρόπο
να σωθούμε.³²

ΑΓΓ.³³ Θα γίνουν, βασιλιά μου,
αυτά· μα βλέπω
κούφια τη μαντική,
ψευτιές γεμάτη.³⁴

Με τη φωτιά και τα πουλιά μαντείες
825 τίποτα δεν αξίζουν.³⁵
αν πιστεύεις
πως τα πουλιά ωφελούνε
τους ανθρώπους,
ανόητος είσαι. Ο Κάλχας³⁶

στο στρατό μας
δε μίλησε καθόλου, κι ας θωρούσε
να χάνονται οι δικοί του

για έναν ίσκιο·

830 κούρσεψαν ανωφέλευτα

τη χώρα·

θα πεις, δεν το 'θελε ο θεός·³⁷

και γιατί τότε

πηγαίνουμε στους μάντεις;

Όταν κάνεις

θυσίες στους θεούς,

να τους γυρεύεις

τα καλά μόνο κι άσε τις μαντείες·

835 ξεγέλασμα είναι στη ζωή·

κανένας

δεν πλούτισε μ' αυτές

όντας τεμπέλης·³⁸

σωστό μυαλό και νους,³⁹

να σοφός μάντης.

ΧΟΡ. Στα όσα είπε

ο γέρος συμφωνώ· άμα

κερδίσεις τους θεούς,
στο σπιτικό σου
840 την πιο μεγάλη μαντική
έχεις μπάσει.

ΣΧΟΛΙΑ

29. Την εποχή εκείνη κάποιοι σοφιστές δίδασκαν τη φυσική ισότητα όλων των ανθρώπων, τους οποίους οι κοινωνικές συνθήκες και οι ιστορικές συγκυρίες είχαν διακρίνει σε ελεύθερους και δούλους, Έλληνες και βαρβάρους.

30. Δηλαδή: *από το να είμαι και δούλος και κακός, ας είμαι βέβαια δούλος αλλά τουλάχιστον καλός.*

31. Ο Μενέλαος προσκαλεί τον αφοσιωμένο δούλο να μοιραστεί μαζί του την ευτυχία ως ηθική ανταμοιβή για τις υπηρεσίες του.

32. Προοικονομία της δραπέτευσης

του Μενέλαου και της Ελένης.

33. Και αυτή η ρήση του Αγγελιαφόρου αρχίζει με μια γενική διαπίστωση και μετά περνάει στα παραδείγματα. Ολόκληρη η ρήση έχει θεωρηθεί από μερικούς μελετητές περιττή και μεταγενέστερη παρεμβολή.

34. Σύμφωνα με τον ιστορικό Θουκυδίδη, μετά την καταστροφή στη Σικελία οι Αθηναίοι είχαν στραφεί όχι μόνο εναντίον των πολιτικών «που τους είχαν παρακινήσει να κάνουν την εκστρατεία», αλλά «και εναντίον των χρησμολόγων και των μάντεων και όσων άλλων που με τις προφητείες τους τους είχαν δημιουργήσει την ελπίδα ότι θα καταλάβουν τη Σικελία» (Η΄, 1, 1-2, μτφρ. Ά. Βλάχος).

35. Αναφέρεται σε δύο τρόπους

της μαντικής τέχνης: α) στις θυσιαστήριες φλόγες, β) στις κραυγές και τις κινήσεις των πουλιών (τους οιωνοούς).

36. Περίφημος μάντης από τον τρωικό μυθολογικό κύκλο.

37. Το να αποδίδει κάποιος στο συνομιλητή του μια πιθανή ερώτηση ή αντίρρηση είναι ένα ρητορικό σχήμα που λέγεται προαπάντησις.

38. Θυμίζει το γνωστό σύν Ἄθηνᾶ καὶ χεῖρα κίνει.

39. Στο πρωτότυπο: γνώμη δ' ἀρίστη μάντις τ' εὐβουλία.

Εὐβουλίαν (= σωστό μυαλό, σωστή κρίση) υπόσχονταν οι σοφιστές ότι μπορούσαν να διδάξουν τους νέους. Με τα λόγια αυτά ο Αγγελιαφόρος αποχωρεί από τη σκηνή.

ΑΣ ΓΙΝΟΥΜΕ ΘΕΑΤΕΣ

Παρακολουθούμε μια σύγχρονη παράσταση της *Ελένης*...

Βλέπουμε τον Αγγελιαφόρο και ακούμε τους στοχασμούς του.

- Τον νιώθουμε κοντά μας; Μας αγγίζουν τα λόγια του;

Θεατές σε σύγχρονη παράσταση

ΑΣ ΕΜΒΑΘΥΝΟΥΜΕ

- Ο Αγγελιαφόρος στο λόγο του ασκεί έντονη κριτική στους μάντεις, επαναφέροντας έτσι το πρόβλημα της αδυναμίας του ανθρώπου να φτάσει εύκολα στη γνώση.

- Τι μπορούμε να εμπιστευόμαστε, σύμφωνα με τον Αγγελιαφόρο; Ποιος είναι ο καλύτερος τρόπος να κατευθύνουμε τη ζωή μας; Ας συζητήσουμε την πρότασή του.

- Ένα από τα κατά ποιόν μέρη* της τραγωδίας, σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, είναι η διάνοια*, οι ιδέες δηλαδή και οι σκέψεις που εκφράζουν τα πρόσωπα της τραγωδίας και τα επιχειρήματα που χρησιμοποιούν, για να υποστηρίξουν τις θέσεις τους.

- Ας αναζητήσουμε σε αυτήν τη σκηνή απόψεις και προβληματισμούς που συνθέτουν τη διάνοια.

- Δικαιολογείται ο χαρακτηρισμός του Ευριπίδη ως «από σκηνής φιλόσοφος»;

- Ποιες από αυτές τις απόψεις θα μπορούσε να διατυπώσει κι ένας

ήρωας σύγχρονου θεατρικού έργου;

■ Ας υποθέσουμε ότι έλειπαν οι στοχασμοί του Αγγελιαφόρου. Τι θα κέρδιζε, τι θα έχανε το δραματικό έργο;

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ 5

ΜΑΝΤΙΚΗ

Ο φόβος και η άγνοια, που οδήγησαν εύκολα τον άνθρωπο στη δεισιδαιμονία και την «πρόληψη» (για την αποφυγή του κακού), ήταν φυσικό να τον οδηγήσουν σε μια διαρκή αγωνία για τα όσα του έμελλαν να συμβούν, και να του γεννήσουν την τάση της μαντικής [...]. Μπορούμε να πούμε πως η Μετεωρολογία κι η Αστρολογία ήταν τα πρώτα σκέλη

και ίσως η πρώτη αφορμή της γενικής Μαντικής. Από τα προγνωστικά του καιρού διακινδυνεύει κανείς τη μαντεία και τις φανταστικές ερμηνείες, τους οϊωνισμούς [...]. Τα φυσικά φαινόμενα γίνονται έτσι διερμηνείς των αποφάσεων της Τύχης ή του Θεού. Ακολουθούν σε πιο εξελιγμένη μορφή όνειρα, οπτασίες, καντηλομαντεία, πυρομαντεία, καφεμαντεία, χειρομαντεία [...] ο καφές που χύνεται, τα κουφέτα κάτω από το μαξιλάρι.

Δ. Λουκάτος
(Από το Δ. Λουκάτος, *Εισαγωγή στην ελληνική λαογραφία*, Μ.Ι.Ε.Τ.)
(Διασκευή)

**«ΕΥΒΟΥΛΙΑ» (ΣΩΣΤΟ ΜΥΑΛΟ,
ΣΤ. 837)**

ΠΡΩΤΑΓΟΡΑΣ. Η διδασκαλία μου σε κάνει μυαλωμένο για τις υποθέσεις του σπιτιού σου (πώς να κυβερνάς με τον καλύτερο τρόπο το νοικοκυριό σου), και για τις υποθέσεις της πολιτείας (πώς να γίνεις ασυναγώνιστος πολιτικός και στα έργα και στους λόγους).

**Πλάτων, *Πρωταγόρας*, 318θ-3193
(μτφρ. Η. Σπυρόπουλος)
(Από το *Πλάτωνος Πρωταγόρας*,
Α.Π.Θ. – Ινστιτούτο Νεοελληνικών
Σπουδών – Ίδρυμα Μ.
Τριανταφυλλίδη)**

**Καραβάτζιο,
*Η Χειρομάντισσα***

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ ΤΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ

**σελ. 35 (ΕΙΚ.1) Κύκλος Ελένη,
Έκδοση του Μεγάρου
Μουσικής σε συνεργασία με
το Μ.Ι.Ε.Τ.**

**(ΕΙΚ.2) Κύκλος Ελένη,
Έκδοση του Μεγάρου
Μουσικής σε συνεργασία με
το Μ.Ι.Ε.Τ.**

**(ΕΙΚ.3) Κώστας
Γεωργουσόπουλος, Ομάδα
Θεατρολόγων, Σάββας Γώγος,
Επίδαυρος, Το Αρχαίο
Θέατρο, Οι Παραστάσεις,
Μίλητος.**

**σελ. 37 (ΕΙΚ.1) Επίδαυρος, 40
χρόνια Φεστιβάλ, Δημοτική
επιχείρηση Πολιτιστικής
ανάπτυξης, Δήμου
Ασκληπιείου –Νέα Σύνορα–**

Α. Α. Λιβάνη
(ΕΙΚ.2) Διονύσης
Φωτόπουλος, Σκηνικά
Κοστούμια2, Καστανιώτης
(ΕΙΚ.3) Επίδαυρος, 40 χρόνια
Φεστιβάλ, Δημοτική
επιχείρηση Πολιτιστικής
ανάπτυξης, Δήμου
Ασκληπιείου –Νέα Σύνορα–

Α. Α. Λιβάνη
(ΕΙΚ.4) Ουμπέρτο Έκο (επιμ.),
Ιστορία της ομορφιάς, μτφρ. Δ.
Δότση, Χρ. Ρομποτής,
Καστανιώτης.

σελ. 39 (ΕΙΚ.1) Αρχείο Θεάτρου
Νότου

σελ. 41(ΕΙΚ.1) Αρχείο Εταιρείας
Θεάτρου
(ΕΙΚ.2) Κώστας
Γεωργουσόπουλος, Ομάδα
Θεατρολόγων, Σάββας Γώγος,
Επίδαυρος, Το Αρχαίο

**Θέατρο, Οι Παραστάσεις,
Μίλητος.**

**σελ. 43 (ΕΙΚ.1) Αρχείο Θεάτρου
Νότου**

(ΕΙΚ.2) Αρχείο Κ.Θ.Β.Ε.

**(ΕΙΚ.3) Ελληνική Μυθολογία,
τομ.5, Εκδοτική Αθηνών.**

**(ΕΙΚ.4) Ημερολόγιο 2002, Η
Μεγάλη Έξοδος, Δίκτυο
Κοινωνικής Υποστήριξης
προσφύγων και Μεταναστών.**

**σελ. 45 (ΕΙΚ.) Από το πρόγραμμα
του Εθνικού Θεάτρου,
Επιδαύρια 1977.**

**σελ. 47 (ΕΙΚ.1) Αρχείο Αμφιθεάτρου
(ΕΙΚ.2) «Επτά ημέρες»,
Η Καθημερινή της Κυριακής,
30/5/1993.**

σελ. 49 (ΕΙΚ.1) Αρχείο Αμφιθεάτρου

σελ. 51 (ΕΙΚ.2) Αρχείο Κ.Θ.Β.Ε.

(ΕΙΚ.) Από το πρόγραμμα του

**Εθνικού Θεάτρου, Επιδαύρια
1977.**

**σελ. 53 (ΕΙΚ.1) Από το πρόγραμμα
του Κ.Θ.Β.Ε., Φεστιβάλ
Επιδαύρου 1977.**

**(ΕΙΚ.2) Κώστας
Γεωργουσόπουλος, Ομάδα
Θεατρολόγων, Σάββας Γώγος,
*Επίδαυρος, Το Αρχαίο
Θέατρο, Οι Παραστάσεις,
Μίλητος.***

**(ΕΙΚ.3) René Magritte,
Taschen/Γνώση**

σελ. 55 (ΕΙΚ.1) Αρχείο Κ.Θ.Β.Ε.

**σελ. 57 (ΕΙΚ.1) Αρχείο Αμφιθεάτρου
(ΕΙΚ.2) Από το πρόγραμμα της
παράστασης Ευριπίδης,
Ίων, Εθνικό Θέατρο, 2003**

(ΕΙΚ.3) Αρχείο Αμφιθεάτρου

**σελ. 59 (ΕΙΚ.1) Αρχείο Θεάτρου
Νότου**

(ΕΙΚ.2) *Κύκλος Ελένη,*

**Έκδοση του Μεγάρου
Μουσικής σε συνεργασία με
το Μ.Ι.Ε.Τ.**

**(ΕΙΚ.3) Κύκλος Ελένη,
Έκδοση του Μεγάρου
Μουσικής σε συνεργασία με
το Μ.Ι.Ε.Τ.**

**σελ. 61 (ΕΙΚ.1) Ιστορία του
Ελληνικού Έθνους, τομ.Γ2,
Εκδοτική Αθηνών.**

**(ΕΙΚ.2) Μπέρτλοχτ Μπρέχτ,
Ποιήματα, μετάφραση και
πρόλογος Νάντια Βαλαβάνη,
Σύγχρονη Εποχή.**

**σελ. 63 (ΕΙΚ.1) Αρχείο Εταιρείας
Θεάτρου**

**(ΕΙΚ.2) Γιολάντα Χατζή, Ιταλοί
Ζωγράφοι, 13^{ος}-18^{ος}
αι., Οδηγός για παιδιά,
Κέδρος.**

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Α΄ Επεισόδιο στ.437-575	34
Επιπάροδος– Β΄ Επεισόδιο στ.576-840	102

Βάσει του ν. 3966/2011 τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου, του Λυκείου, των ΕΠΑ.Λ. και των ΕΠΑ.Σ. τυπώνονται από το ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν στη δεξιά κάτω γωνία του εμπροσθόφυλλου ένδειξη «ΔΙΑΤΙΘΕΤΑΙ ΜΕ ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΗΣ». Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δεν φέρει την παραπάνω ένδειξη θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946,108, Α').

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Υπουργείου Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού / ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ.